

SIEVIETES UN VARA PADOMJU LATVIJĀ: SIEVIETES LKP CK SASTĀVĀ (1940–1990)*

Daina Bleiere

Dr. hist., Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta vadošā pētniece, Rīgas Stradiņa universitātes Politikas zinātnes katedras asociētā profesore. Pētnieciskās intereses: Latvijas 20. gadsimta vēsture, padomju režīma ietekme uz Latvijas sabiedrību.

E-pasts: daina.bleiere@rsu.lv; LU Latvijas vēstures institūts, Kalpaka bulv. 4, Rīga, LV-1050

Rakstā, balstoties uz Latvijas Komunistiskās partijas kongresu stenogrammu, partijas funkcionāru personāllietu, kā arī LKP statistikas materiālu analīzi, ir aplūkota sieviešu pārstāvēniecība LKP CK. Galvenā uzmanība veltīta sieviešu pārstāvēniecībai politiskajā elitē, tās veidošanās avotiem, sieviešu karjeras etnopolitiskajiem priekšnoteikumiem un modeļiem.

Atslēgas vārdi: politiskā elite, nomenklatūra, sieviešu vienlīdzība, sieviešu politiskā aktivitāte, Latvijas PSR varas sistēma.

Pētījuma tēmas izvēli ir noteicis apstākļi, ka sieviešu iekļaušana varas struktūrās kā Padomju Savienībā kopumā, tā it sevišķi Latvijā ir maz pētīts jautājums. Latvijā faktiski var runāt tikai par Gata Krūmiņa publikāciju.¹ Kaut arī kopš 20. gadsimta 80. gadu beigām feministiskie pētījumi Latvijā ir plaši attīstījušies, šis aspekts ir piesaistījis ļoti mazu uzmanību, iespējams, tāpēc, ka pētniekus vairāk ir interesējusi sieviete kā padomju režīma politikas upuris vai arī tās pretiniece, nevis aktīva kolaboracioniste. Tāpat kā vispār pētījumos par padomju varas un sabiedrības attiecībām Latvijā, runājot par sadarbību ar padomju režīmu, arī sieviešu gadījumā parasti tiek pievērsta uzmanība nelielam personu lokam, zināmā mērā ekstrapolējot viņu biogrāfijas un dzīvesstāstus uz

---

* LETONIKA Raksts sagatavots Valsts pētījumu programmas “Letonika – Latvijas vēsture, valoda, kultūra, vērtības” projekta Nr. 1 “Sociālpolitiskās norises un vēstures zinātne Latvijā 100 gados” ietvaros.

visām sievietēm, kas bija iesaistījušās varas struktūrās. Nepretendējot uz visu aspektu izpēti, šis publikācijas mērķis ir, balstoties uz statistikas datiem un biogrāfiju analīzi, sistemātiski izsekot sieviešu iesaistei Padomju Latvijas varas sistēmas svarīgā institūcijā – Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajā Komitejā (LKP CK) visā režīma pastāvēšanas laikā, kā arī atbildēt uz jautājumu par tās politiskajiem un citiem priekšnoteikumiem un apstākļiem, rekrutācijas principiem, LKP prioritātēm dzimumu vienlīdzības jomā un oficiālās sieviešu vienlīdzības retorikas korelāciju ar reālo praksi.

Problēmas izpēte ir svarīga ne tikai no Latvijas vēstures viedokļa, bet arī tādēļ, ka pietiekami nav izpētīts jautājums par sieviešu vietu varas struktūrās gan PSRS kopumā, gan arī atsevišķās republikās.

Sieviešu stāvoklim Padomju Savienībā ir veltīti daudzi pētījumi. Starp tiem ir virkne jau aukstā kara laikā publicētu darbu, kas joprojām nav zaudējuši nozīmi, piemēram, Geilas Lapidus (*Gail Lapidus*) grāmata “Sieviete padomju sabiedrībā: vienlīdzība, attīstība un sociālās izmaiņas”, kā arī Mērijas Baklijas (*Mary Buckley*) publikācijas.² No Latvijas pētnieku darbiem jāatzīmē Vitas Zelčes publikācijas, kas aplūko staļinisma laika politiku sieviešu jautājumā diskursīvā aspektā.³ Lai gan pēc Padomju Savienības sabrukuma pētnieku uzmanību vairāk piesaistījis sieviešu stāvoklis pēcpadomju valstīs, tomēr atskaites punkts sociāli ekonomiskās situācijas un vērtību sistēmas ziņā parasti ir padomju ideoloģijas un sociālās politikas radītā situācija.⁴ Taču jāatzīmē, ka pētījumi pārsvarā attiecas uz Krieviju vai Padomju Savienības slāvu republikām, kuru situācijas analīze nereti tiek attiecināta arī uz pārējām padomju republikām, to skaitā Baltiju. Zināms izņēmums ir PSRS musulmaņu republikas, kuru specifiskās kultūras un sabiedrisko attiecību sistēmas mijiedarbība ar padomju ideoloģiju un tās transformācijas kā PSRS, tā arī postpadomju valstīs ir pateicīgs pētniecības lauks. Kaut arī kopumā sieviešu situācija Baltijas republikās patiešām bija diezgan līdzīga PSRS slāvu republikām, tomēr nevar teikt, ka tā bija identiska. Turklāt nevar apgalvot, ka tā bija vienāda visās trīs Baltijas republikās. Runājot par sieviešu iesaisti varas struktūrās, neskatoties uz šķietami

unificētiem noteikumiem, politiskās elites veidošanās process katrā no tām bija atšķirīgs, jo atšķirās pieejamie cilvēku resursi, varas un sabiedrības attiecības un citi faktori. Protams, tas viss ietekmēja arī sieviešu izvirzīšanos varas pozīcijās.

Pētījums balstās uz to sieviešu biogrāfiju analīzi, kuras 1940.–1990. gadā bija Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas locekles vai locekļu kandidātes. Darbā nav izmantoti dati par pēdējā – XXV LKP kongresā ievēlēto CK, pirmkārt, tāpēc, ka partijas šķelšanās dēļ (1990. gada aprīli) CK sastāvs tika vēlēts vairākās tūrēs, turklāt daudzi CK locekļi atteicās no saviem mandātiem, tādēļ datu statistiska apkopošana ir apgrūtināta. Otrkārt, lai gan Alfrēda Rubika vadītā pro-PSRS LKP centās uzturēt agrāko vadības un darba stilu, politiskās situācijas pārmaiņu ietekmē CK sastāvu noteica ne tikai izvēle “no augšas”, bet arī nepieciešamība kooptēt aktīvus atbalstītājus, kuri agrākajos gados nebūtu spējuši izlauzties caur kadru filtrācijas sistēmu.

Šī pieeja atšķiras no jau minētās G. Krūmiņa publikācijas, kas balstās uz LPSR Augstākās Padomes deputātu biogrāfiju analīzi, jo sieviešu reprezentācija LKP CK labāk nekā LPSR Augstākās Padomes sastāva analīze ļauj izsekot politikas izmaiņām, identificēt un analizēt sievietes, kuras bija daļa no republikas politiskās elites. LKP CK pirmajā acu uzmetienā maz atšķiras no Augstākās Padomes (AP). Abas bija reprezentatīvas struktūras, kuru uzdevums bija apstiprināt Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) vadības (Politbiroja) izstrādātās politikas vadlīnijas. Abas iekļāva kā republikas vadošās amatpersonas, tā arī zināmu skaitu vienkāršu strādnieku, kolhoznieku un inteliģences pārstāvju, tādējādi šķietami demonstrējot šo institūciju demokrātiskās pārstāvniecības raksturu. Tomēr starp tām pastāvēja arī zināma atšķirība.

Centrālā Komiteja atbilstoši statūtiem bija Latvijas Komunistiskās partijas augstākais lēmējorgāns, un par tās locekļiem varēja kļūt tikai PSKP biedri. Tādējādi analizējamais izlases kopums ir mazāks, un tajā lielāks ir nomenklatūras īpatsvars. Turklāt iekļaušana Centrālajā Komitejā tika vērtēta augstāk nekā Augstākās Padomes deputāta statuss, jo tas nozīmēja kaut simbolisku, bet lielāku tuvību reālās varas centram. Režīma liberalizācijas perio-

dos tas nozīmēja arī reālu iespēju ietekmēt lēmumu pieņemšanu. Viens no šādiem posmiem bija 50. gadu otrajā pusē. Kā liecina LKP CK kongresu un plēnumu stenogrammas un protokoli, 1956.–1958. gadā diskusijas partijas augstākajos vēlētajos orgānos bija atklātākas un asākas nekā jebkad pirms tam un vēlāk līdz pat 80. gadu otrajai pusei. 1958. gada janvārī LKP XV kongresā 223 delegāti (no 653) nobalsoja pret Maskavas ielikteņa CK otrā sekretāra Filipa Kašņikova kandidatūru CK locekļa postenim,⁵ kas bija vislielākais “pret” balsojumu skaits. Lai gan F. Kašņikovs formāli tika ievēlēts par CK locekli, tomēr CK plēnumā viņu neievēlēja par otro sekretāru. Tas bija savā ziņā skandāls ne tikai Latvijas, bet arī visas PSRS mērogā, kas, iespējams, bija viens no faktoriem, kas izprovocēja nacionālkomunistu sagrāvi 1959. gada jūlijā. Tomēr šis gadījums arī parāda, ka labvēlīgos apstākļos vēlētā Centrālā Komiteja varēja būtiski ietekmēt vietējo politiku,⁶ lai gan pārsvarā tā tikai apstiprināja jau Maskavas pieņemtus lēmumus. Pastāvēja nerakstīts noteikums, ka plēnumos un kongresos CK locekļi izteicās tikai par savas tiešās darbības jomas problēmām, taču arī šajā ziņā ievēlēšana Centrālajā Komitejā deva iespēju vieglāk piekļūt reālajam republikas varas centram – no ierēdņiem sastāvošajai LKP CK, lai panāktu savai iestādei vai nozarei būtisku jautājumu risinājumu.

Runājot par LKP CK, mēs nereti it kā liekam vienlīdzības zīmi starp LKP CK, kas atbilstoši statūtiem bija vēlēts orgāns (un galvenais izpildvaras orgāns), un CK kā partijas administrācijas institūciju, kas sastāv no ierēdņiem, tomēr jāņem vērā, ka runa ir par divām principiāli atšķirīgām institūcijām. Mihails Vošļenskis šo atšķirību definē kā atšķirību starp vēlēto jeb pagaidu un štata nomenklatūru.⁷ Ar nomenklatūru, runājot par Padomju Savienību un komunistiskajām Austrumeiropas valstīm, plašākā nozīmē tiek apzīmēta politiskā un saimnieciskā elite. Terminu pirmo reizi vēsturnieku un politologu aprītē ieviesa M. Vošļenskis, kurš tālāk attīstīja Milovana Džilasa teoriju par kompartijas birokrātiju kā jaunu valdošo šķiru komunistiskajās valstīs.⁸

Ar terminu “nomenklatūra” šaurākā nozīmē Padomju Savienībā apzīmēja amatu sarakstu, kuros iecēla ar attiecīgā līmeņa

partijas institūcijas atļauju. Tādējādi pastāvēja PSKP CK, LKP CK, kā arī pilsētu un rajonu partijas komiteju nomenklatūra. Nomenklatūras sistēma bija efektīvs ierocis kompartijas varas nodrošināšanai, jo iecelšana visos vairāk vai mazāk svarīgos amatos notika tās kontrolē, arī tad, ja attiecīgo amatu ieņemošais cilvēks nebija partijas biedrs (kas gan bija iespējams tikai retos gadījumos un zemākos līmeņos). Staļina laikā nomenklatūras sistēma ieguva visplašāko attīstību un bija ārkārtīgi centralizēta – PSKP CK atļauja bija nepieciešama ļoti lielam amatu skaitam. 1946. gadā visā Padomju Savienībā Maskavas kontrolē bija apmēram 42 tūkstoši cilvēku/amatu.⁹ Krievu pētnieks V. Mohovs norāda, ka šī kontrole attiecās galvenokārt uz Krievijas republiku (KPFSR), bet citās nacionālajās republikās Maskavā apstiprināmo amatu skaits bija daudz mazāks.¹⁰ Tomēr jāatzīmē, ka arī republikās PSKP CK vismaz nomināli varēja kontrolēt partijas un administratīvo aparātu līdz pat rajonu līmenim, kas bija papildus instruments arī republikas vadības kontrolei un ietekmēšanai. Praktiski šāda kontrole prasīja pārāk daudz resursu un nebija efektīva, pēc Staļina nāves PSKP CK amatu nomenklatūru visai krasi samazināja. 1954. gadā PSKP CK nomenklatūrā ietilpa 23 576 amati, un līdz 50. gadu beigām šis skaitlis tika samazināts vēl vairāk – līdz apmēram 14 tūkstošiem amatu. Turpmākajos gados šādu amatu skaits atkal pieauga, tomēr tas nepārsniedza 20 tūkstošus.

Jāatzīmē, ka 50. gados vēl radikālāk tika samazināts arī republiku un vietējo partijas orgānu nomenklatūrā ietilpstošo amatu skaits. Lai padarītu ātrāku saskaņošanas procesu, nomenklatūra tika sadalīta pamata un t.s. kontroles un uzskaites nomenklatūrā. Pēdējās gadījumā nebija nepieciešama Maskavas atļauja iecelšanai un atcelšanai no amata, pietika ar to, ka republikas partijas CK informēja Maskavu. Kopumā var teikt, ka kopš 50. gadiem tendence bija vairāk “centra” funkciju kadru izvēlē nodot republikām, kas gan nenozīmēja, ka kontrole pār kadru izvēli būtu vājinājusies, jo iecelšana visos galvenajos amatos republikā joprojām bija Maskavas pārziņā, turklāt tā iecēla un atcēla republikas teritorijā izvietoto PSRS bruņoto spēku vienību vadību (izņemot republikas kara komisāru) un svarīgāko vissavienības uzņēmumu vadītājus, nesaskaņojot ar republikas partijas CK.

Nevar likt vienlīdzības zīmi starp nomenklatūru kā vadošo kadru kontroles un uzskaites sistēmu un nomenklatūru kā politisko eliti. Ne visi, kas formāli piederēja pie nomenklatūras, baudīja politisko ietekmi un ar piederību nomenklatūrai saistītās privilēģijas. Tieši padomju elites privileģētākā daļa ir tā, uz kuru parasti tiek attiecināts termins “nomenklatūra”, kas publicistikā un pētniecībā ieguva lielu popularitāti 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā. Turpmākajos gados interese par padomju nomenklatūru mazinājās, bet pēdējā laikā tā atkal ir atdzīvojusies, lielā mērā tādēļ, ka pētniekus ir ieinteresējusi padomju nomenklatūras transformācija jaunajās politiskajās elitēs Austrumeiropas valstīs.

No mūsu pētījuma viedokļa ir svarīgi definēt, kas Latvijas gadījumā būtu jāuzskata par republikas politisko eliti. LKP CK sastāva analīze ir instruments, kas ļauj samērā precīzi identificēt tās sastāvu. Kā uzsver socioloģe Olga Krištanovska, priekšstatu par Padomju Savienības politiskās elites sastāvu parāda tieši PSKP Centrālās Komitejas sastāva analīze. CK bija pārstāvētas šādas grupas: valsts vadība (likumdošanas vara) PSKP CK Politbirojs un Sekretariāts; PSKP CK aparāta vadība (reālā izpildvara), PSKP reģionālo komiteju vadītāji; ministri; spēka struktūru vadītāji; Padomju vadītāji; augsta ranga diplomāti; jaunatnes, arodbiedrību un radošās inteliģences organizāciju vadītāji.¹¹ Šis uzskaitījums ir sava veida matrica, kuru var ekstrapolēt arī uz Latvijas PSR situāciju, tomēr jāņem vērā, ka pastāv noteiktas atšķirības no Maskavas modeļa. Galvenā atšķirība ir tā, ka LKP CK sastāvā tika iekļauta eksteritoriālā, t.i., Maskavai tieši pakļautā nomenklatūra, kas pārstāvēja PSRS bruņotos spēkus vai arī lielos uzņēmumus (VEF, “Alfa”, Latvijas kuģniecība, Latvijas dzelzceļš).

Balstoties uz LKP XXIII kongresā 1981. gada 29.–30. janvārī ievēlētās CK sastāva analīzi, to var iedalīt republikas politiskajā nomenklatūrā jeb politiskajā elitē, kuru veidoja LKP CK sekretāri, nodaļu vadītāji, lielo pilsētu un rajonu un tiem pielīdzināto lielo uzņēmumu (VEF, “Alfa”, Latvijas kuģniecība) partijas komiteju pirmie sekretāri, partijas laikrakstu “Cīņa” un “Sovetskaja Latvija”, kā arī žurnāla “Padomju Latvijas Komunisti” redaktori, Augstākās Padomes Prezidija vadība, Ministru Padomes (MP) priekšsēdētājs,

viņa vietnieki, ministri, valsts komiteju un citu MP pakļauto svarīgāko institūciju vadītāji, republikas prokurors, LPSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs, lielāko pilsētu (Rīgas, Daugavpils, Liepājas) izpildkomiteju priekšsēdētāji, komjaunatnes CK pirmais un otrais sekretārs, arodbiedrību vadība, Rakstnieku savienības (bet ne citu radošo savienību) valdes priekšsēdētājs, dažu sabiedrisko organizāciju vadītāji, Zinātņu akadēmijas prezidents un divu lielāko augstskolu – Latvijas Valsts universitātes un Rīgas Politehniskā institūta rektori. Šajā grupā nākas iekļaut arī pensioņotos nomenklatūras pārstāvjus, kā arī dažus funkcionārus, kas ir iekļauti acīmredzot kā intelīgenes pārstāvji, taču tas ir darīts tādēļ, ka viņi bija piederējuši pie republikas augstākās nomenklatūras, piemēram, ZA viceprezidents Aleksandrs Drīzulis (bijušais CK sekretārs), ZA akadēmiķis sekretārs Vilis Samsons (bijušais izglītības ministrs), ZA Filozofijas un socioloģijas institūta direktors Valentīns Šteinbergs (bijušais LVU rektors). Jāatzīmē, ka dažkārt amata pildīšana un dalība CK nesakrīt – vai nu tādēļ, ka attiecīgā amatpersona bija kritusi daļējā nežēlastībā, vai arī tādēļ, ka bija mainījušies atsevišķi CK komplektēšanas nosacījumi, bet tie ir samērā reti gadījumi. Tomēr pastāv zināms subjektivitātes moments, mēģinot noteikt precīzu politiskās elites skaitu.

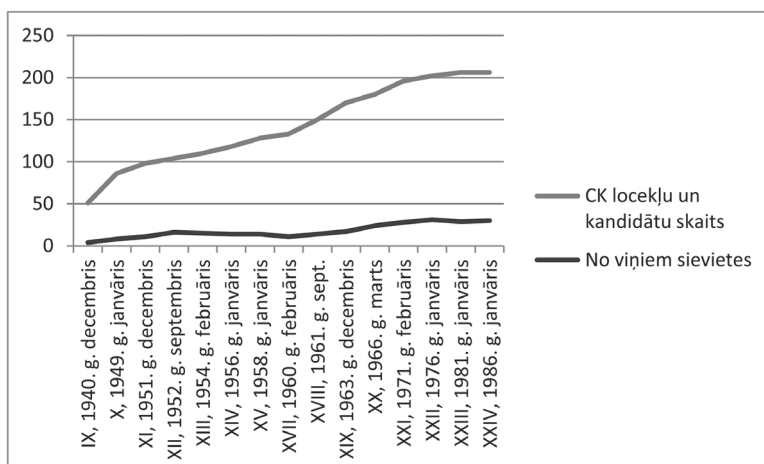
Otro grupu veido jau minētā eksteritoriālā nomenklatūra. Trešā grupa ir saimnieciskā nomenklatūra – republikas vai koprepublikāniskās pakļautības uzņēmumu, padomju saimniecību un kolhozu vadītāji. Ceturtā grupa ir visi pārējie, kas pilnībā pieskaitāmi t.s. vēlētajai nomenklatūrai – intelīgenes pārstāvji, inženieri, strādnieki, lauksaimniecības speciālisti un kolhoznieki (sk. 1. tabulu pielikumā). 1981. gada dati izmantoti tādēļ, ka tie liecina par situāciju, kas bija izveidojusies padomju režīma stabilizācijas procesā, kad noteiktu sociālo slāņu reprezentācija LKP CK bija ieguvusi rutīnas raksturu. Jau neilgajā – 15 mēnešu – Juriija Andropova valdīšanas laikā 1982.–1984. gadā Padomju Savienībā tika uzsākta partijas orgānu atjaunināšanas politika, kuru vēl enerģiskāk turpināja 1985. gada aprīlī par PSKP ģenerālsekretāru kļuvušais Mihails Gorbačovs, tādēļ 1986. gada janvārī CK komplektācijas principi jau nedaudz atšķīrās. CK komplektācijā jau lielā mērā

vairs nedarbojās agrākie principi. Tomēr jāuzsver, ka 1986. gadā ievēlētā CK darbojās līdz 1990. gadam, tādējādi rakstā aplūkotās likumsakarības pilnībā ir attiecināmas uz 1940.–1990. gadu.

Kā liecina 1. tabulas dati, sievietes bija pārstāvētas praktiski tikai divās grupās – politiskajā elitē un vēlētajā nomenklatūrā, turklāt starp LKP CK pilntiesīgajiem locekļiem viņu bija aptuveni 10 procenti, bet starp LKP CK kandidātiem – aptuveni 23 procenti. Politiskās elites grupā sievietes veidoja aptuveni 7 procentus, savukārt vēlētajā nomenklatūrā – vairāk nekā pusi. Šāda situācija bija veidojusies kopš 60. gadu sākuma, taču, kā redzēsīm tālāk, LKP CK komplektēšanas politika un sieviešu loma tajā bija diezgan būtiski mainījusies laika gaitā. Pieaugot LKP biedru skaitam, 1940.–1986. gadā visai būtiski bija palielinājies LKP CK locekļu un kandidātu skaits, tomēr attiecībā uz sievietēm šis pieaugums ne tuvu nebija proporcionāls (sk. 1. diagrammu un 2. tabulu pielikumā). To var izskaidrot dažādi, tomēr acīmredzami viens no noteicošajiem faktoriem, kas ietekmēja sieviešu pārstāvēniecību CK, bija PSKP un LKP vadības politika attiecībā uz sieviešu iesaisti varas struktūrās.

1. diagramma

SIEVIEŠU SKAITS LATVIJAS KOMUNISTISKĀS PARTIJAS
CENTRĀLAJĀ KOMITEJĀ 1940.–1986. GADĀ

Avots: diagramma veidota uz pielikuma 2. tabulas datu bāzes.

KOMPARTIJAS POLITIKA SIEVIEŠU REPREZENTĀCIJĀ VARAS STRUKTŪRĀS

Sievietes 1940.–1990. gadā stabili veidoja Latvijas iedzīvotāju vairākumu – 53–54 procentus, pēc 1959. gada tautas skaitīšanas datiem – pat 56,1 procentu.¹² Padomju Latvijā kopš 60. gadiem sieviešu īpatsvars nodarbināto vidū turējās 54–55 procentu līmenī. Atsevišķās profesijās sievietes izteikti dominēja. 1987. gadā 57 procenti inženieru, 76 procenti ārstu, 92 procenti ekonomistu, 96 procenti grāmatvežu, 98 procenti bibliotekāru, 79 procenti tautas izglītībā un kultūras jomā strādājošo bija sievietes.¹³ Sabiedrībā izveidojās stereotips, kas joprojām ir dzīvs, ka bērnudārza audzinātāja vai skolotāja, kā arī pārdevēja utt. darbs ir “sieviešu” profesija.

Taču sieviešu nodarbinātības un izglītības līmenis automātiski netransformējās spēcīgākās sieviešu pozīcijās vadošos amatos, vēl jo vairāk – viņu iesaistē reālās varas struktūrās. Sievietes jau kopš 50. gadiem samērā lielā skaitā bija sastopamas dažādu pārvaldes un partijas struktūru zemākajos līmeņos. Šīs struktūras atgādina piramīdu, kuras zemākajā līmenī sieviešu īpatsvars bija jūtams, taču ar katru karjeras kāpņu posmu tas strauji samazinājās, un tikai nedaudzas sievietes spēja sasniegt piramīdas augstākos līmeņus. Piemēram, 1959. gada sākumā no 667 lauku ciema padomju priekšsēdētājiem 185 bija sievietes (27,7 procenti), bet no 56 pilsētu un rajonu izpildkomiteju priekšsēdētājiem tikai divas bija sievietes (3,6 procenti).¹⁴ Jāatzīmē, ka ciema padomes priekšsēdētāja amats vietējā līmenī bija jūtami zaudējis prestižu pēc lielu kolhozu un padomju saimniecību (kas aptvēra vienas ciema padomes teritoriju) izveidošanas 50.–60. gados. Galvenais vietējais funkcionārs bija kolhoza priekšsēdētājs. Līdzīga situācija bija arī LKP sistēmā. No 596 pilsētu un rajonu komiteju instruktoriem (kas bija zemākais amats partijas atbildīgo darbinieku hierarhijā) sievietes bija 196 (32,9 procenti), bet no 56 pilsētu un rajonu komiteju pirmajiem sekretāriem – tikai viena, no 56 otrajiem sekretāriem – astoņas (attiecīgi 1,8 un 14,3 procenti).¹⁵ 1958. gadā no visiem amatiem, kas bija LKP CK nomenklatūrā, astoņus procentus ieņēma sievietes.¹⁶ Līdzīga piramīda pastāvēja arī LKP CK, kuras instruktoru vidū sieviešu īpatsvars bija samērā augsts, bet

neviena sieviete neieņēma LKP CK sekretāra amatu. No 20 ministriem 1959. gada sākumā tikai viena bija sieviete (tieslietu ministre E. Veinberga), bet 1960. gada maijā starp 43 Tautas saimniecības padomes vadošajiem darbiniekiem bija tikai viena sieviete.¹⁷

60.–70. gados sieviešu īpatsvars piramīdas zemākajos līmeņos jūtami palielinājās, taču karjeras iespējas saglabājās aptuveni tādas pašas kā 50. gadu beigās. Tā 1980. gada sākumā pilsētu un rajonu partijas komitejās sieviešu īpatsvars instruktoru vidū bija pieaudzis līdz 64,4 procentiem (260 no 404), taču sievietes nevadīja nevienu no septiņu lielo pilsētu un sešu Rīgas rajonu partijas komitejām, bet starp 26 rajonu partijas komiteju pirmajiem sekretāriem bija tikai viena sieviete. Partijas komiteju otro sekretāru vidū sieviešu īpatsvars bija manāmi pieaudzis – no 39 pilsētu un rajonu sekretāriem 18 bija sievietes (46,2 procenti). Centrālajā Komitejā no 62 instruktoriem 24 bija sievietes,¹⁸ bet tikai divas vadīja nodaļas un neviena nebija CK sekretāre. Jāatzīmē, ka ne tikai Latvijā, bet arī citās PSRS republikās CK sekretāru amats bija rezervēts vīriešiem. Latvija šajā ziņā pat atšķīrās no citām republikām, arī Igaunijas un Lietuvas, jo Olga Auguste neilgu laiku – no 1941. gada janvāra līdz aprīļa beigām bija CK ceturtnā sekretāre (kadru jautājumos). 1980. gada sākumā neviena sieviete nebija arī pilsētas vai rajona darbaļaužu deputātu izpildkomitejas priekšsēdētāja. Nedaudz labākas pozīcijas bija Ministru Padomē, kur ministru vai valsts komiteju priekšsēdētāju amatus ieņēma piecas sievietes (sk. 6. tabulu pielikumā).

Viens no izskaidrojumiem sieviešu mazākai karjeras mobilitātei ir viņu mazākā politiskā aktivitāte, kas izpaudās arī tajā aspektā, ka sieviešu īpatsvars Latvijas kompartijā vienmēr bija mazāks nekā iedzīvotājos kopumā. 1945. gada beigās tas bija 25 procenti, un, lai gan palielinājās 60. un 70. gados, tomēr 1985. gada beigās sievietes joprojām veidoja mazāko daļu no LKP biedriem – 38 procentus.¹⁹ Latvijas situācija nebija unikāla – Padomju Savienības Komunistiskajā partijā kopumā tā bija līdzīga. Būtu vienkāršoti to izskaidrot ar sieviešu kritiskāku attieksmi pret padomju režīmu. Sieviešu mazāka, salīdzinot ar vīriešiem, politiskā aktivitāte ir fenomens, kas ir novērots sabiedrībās ar dažādu politisko iekārtu. Padomju Savienības gadījumā tas ir piesaistījis

pētnieku uzmanību tādēļ, ka oficiālā ideoloģija vienmēr uzsvēra, cik svarīgi ir veicināt sieviešu politisko aktivitāti.

Izskaidrojumi sieviešu mazākai politiskai aktivitātei ir visdažādākie – motivācijas trūkums, ģimenes un bērnu audzināšanas pienākumi u.c. Aplūkojamās tēmas kontekstā šis jautājums ir svarīgs tādēļ, ka sieviešu mazāka pārstāvniecība kompartijā automātiski nozīmēja arī mazākas iespējas ieņemt vadošus amatus. Kā rāda dati par sieviešu pārstāvniecību dažāda līmeņa varas struktūrās, šī sakarība ir acīmredzama. Protams, tas ir tikai viens no faktoriem, jo sieviešu mazāku iesaisti partijā un arī valsts varas struktūrās varēja noteikt visdažādākie apstākļi – no apzinātas nevēlēšanās iekļauties okupācijas varas sistēmā līdz politiskās darbības vietai vērtību un prioritāšu skalā. Apzināta izvairīšanās ir redzama, piemēram, toreizējās LPSR Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieces Emīlijas Veinbergas atmiņās par 1941. gadu. Viņa bijusi visai pārsteigta par to, ka Augstākajā tiesā “sekretāri, lielāko daļu sievietes, arī daži vīrieši, bija lielais vairums ar augstskolas izglītību – juristi. Protams, darbam tas bija liels pluss. Bet jaunos padomju tautas tiesnešus bija jāieceļ darbā bez juridiskās izglītības. Kad jau biju iekļāvusies darbā un iepazinusies tuvāk ar kadriem, mēģināju dažas sekretāres pierunāt iet strādāt par tiesnešiem, bet bez panākumiem.”²⁰ Šim apstāklim bija būtiska nozīme pirmās padomju okupācijas gadā, kā arī uzreiz pēc kara. Laika gaitā pretestība iesaistei varas struktūrās mazinājās, lai gan dažādās sabiedrības grupās attieksme varēja būt visai atšķirīga. Iepriekš minētie statistikas dati parāda, ka reālā iesaiste varas struktūrās pieauga, taču tā aprobežojās ar karjeras zemākajiem posmiem.

Kompartijas politika attiecībā uz sieviešu iesaistīšanu varas struktūrās bija nekonsekventa un pretrunīga. Padomju propagandā sieviešu darba un politiskās aktivitātes veicināšanas tēmai bija nozīmīga loma, īpaši Staļina laikā. Propaganda skatījās uz sievieti aizbildnieciski. Sieviete tika uzlūkota kā apspiesta, neizglītota būtne, kurai padomju vara ir pavērusi iespēju piedalīties ražošanā uz vienlīdzīgiem noteikumiem ar vīriešiem un tādējādi atbrīvojusi no agrākajiem sociālajiem žņaugiem. Tipisks šajā ziņā ir LKP CK nodaļas darbam ar sievietēm vadītājas Ellas Ankupes raksts laikrakstā “Cīņa” 1952. gadā. Viņa runā par beztiesīgām kalpo-

nēm un neizglītotām laucinieciņām, kuras ir kļuvušas par izcilām novatorēm, stahanovietēm, darba varonēm, ražošanas komandieriem, pazīstamām valsts, kultūras un mākslas darbiniecēm.²¹ Šis diskurss Padomju Savienībā bija aktuāls 20. un 30. gados, bet pēc kara tas lielā mērā bija zaudējis aktualitāti, jo būtiski bija mainījusies sabiedrības demogrāfiskā un izglītības struktūra. Vēl vairāk šāda retorika bija neaktuāla Latvijā, kur sieviešu izglītības un nodarbinātības līmenis bija samērā augsts jau starpkaru posmā. Pēc Staļina nāves retorika mainījās tādā ziņā, ka mazinājās diskursa primitivizācija, tēma par agrāko sievietes apspiestību tika cilāta mazāk, bet lielāks uzsvars tika likts uz padomju varas pavērtajām iespējām sievietes sabiedriskajai pašrealizācijai.

Reāli pastāvošo pretrunu starp sievietes funkciju kā mātei un ģimenes pavarda sargātājai un viņas iesaisti ražošanā un sabiedriskajā darbā 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā oficiālais diskurss solīja atrisināt nākotnē, valstij uzņemoties arvien lielāku daļu pienākumu bērnu audzināšanā un izglītošanā, kā arī attīstot sabiedriskās ēdināšanas un sadzīves pakalpojumu tīklu. 70.–80. gados cerības panākt šos mērķus ātros tempos zuda, arī oficiālais diskurss reālistiskāk attēloja problēmas, kas radās, sievietēm mēģinot apvienot darbu ar ģimenes dzīvi, tomēr kopumā diskursa pamatidejas nemainījās. Sieviete vispirmām kārtām tika saskatīta kā darba darītāja un sabiedriska aktīvistē, tikai pēc tam kā māte un sieva: “...visās sabiedriskās dzīves jomās līdzvērtīga loma ir mūsu sievietei – sievietei strādniecei, mātei, sievai – ģimenes pavarda sargātājai un kopējai. [...] [Sieviete] nav pasīva vērotāja dzīvē. Viņa jūtas atbildīga par visu, kas notiek viņas darba kolektīvā, visas sabiedrības dzīvē.”²²

Nenoliedzami, oficiālo retoriku un politiku noteica ne tikai marksisma-ļeņinisma ideoloģija, bet arī padomju valsts tīri praktiskie mērķi. Represijas un Otrais pasaules karš bija dramatiski samazinājis vīriešu darbaspēka rezerves, un sieviešu maksimāla iesaistīšana algotā darbā palīdzēja risināt darbaroku trūkumu. Valsts politika tika veidota tā, lai pieaugušam darbaspējīgam cilvēkam nebūtu citas izejas kā vien strādāt algotu darbu. Sociālā politika paredzēja noteiktas garantijas (pensijas, pabalstus) tikai valsts sektorā nodarbinātajiem (kopš 60. gadiem arī kolhozniekiem).

Kartīšu sistēmas apstākļos (to atcēla 1947. gada decembrī) partijas normas nestrādājošajiem apgādājamajiem bija krietni zemākas nekā strādājošajiem. Turklāt pret nestrādājošajiem valsts vērsās ar visu bardzību kā pret “liekēžiem”, un šādas represijas visai aktīvi tika piemērotas arī 60. gados. Sievietes strādāt spieda arī ekonomiskie apstākļi – uzturēt ģimeni ar vienu darba algu līmeni, kas tika uzskatīts par pieņemamu, bija grūti. Visu minēto apstākļu kopums noteica to, ka jau 50. gados strādājoša sieviete bija kļuvusi par normu ne tikai statistiski, bet arī sabiedrības apziņā.

Tomēr līdz pat 80. gadu vidum ne PSKP, ne arī LKP vadība nekad nopietni nebija pievērsusies jautājumam par sieviešu izvirzīšanu vadošos amatos. Ja arī tas tika apspriests, tad tikai formāli, un ar vadošajiem amatiem šajos gadījumos tika saprasti tikai zemāka līmeņa administratīvi amati – kolhozu priekšsēdētāji un brigadierī, ciema padomju vadība u.tml. Šajā ziņā visai raksturīgs ir LKP CK plēnuma lēmums 1953. gada martā, kurā tika konstatēts, ka, “neskatoties uz zināmu sieviešu skaita uzlabošanos vadošo kadru sastāvā [...] sieviešu sagatavošana un izvirzīšana vadošam partijas, padomju un saimnieciskajam darbam nav apmierinoša. No 1479 kolhozu priekšsēdētājiem tikai 108 ir sievietes. Par laukkopības brigāžu brigadierēm strādā tikai 309 sievietes [...] Republikā ir maz sieviešu mehanizatoru.”²³ Turpmākajos gados situācija īpaši nemainījās. Nekādu īpašu stimulu un pozitīvas diskriminācijas politikas nebija. Nacionālkomunistus uztrauca latviešu vājās pozīcijas partijas un valsts pārvaldes aparātā, bet ne sieviešu karjeras iespējas. Arī pēc nacionālkomunistu sakāves 1959. gadā maz kas mainījās. Par to liecina visai raksturīgs gadījums 1960. gada februārī, kad, apspriežot LKP plēnumā pirmā sekretāra Arvīda Pelšes ziņojumu XVII kongresam, Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietniece un Padomju sieviešu komitejas locekle Alise Vīndedze ierosināja iekļaut referātā jautājumu par sieviešu izvirzīšanu vadošā darbā,²⁴ taču referāta galīgajā tekstā šis jautājums netika ietverts.

Lai gan tiek uzskatīts, ka Ņ. Hruščova laikā sieviešu vienlīdzības problēma, tajā skaitā izvirzīšana vadošos posteņos tika aktualizēta,²⁵ tomēr Latvijas PSR gadījumā realitāte stipri atšķīrās no oficiālās retorikas. Hruščovu tajā laikā interesēja divi aspekti:

partijas aparāta atjaunināšana – un ar šādu mērķi PSKP 1961. gada programmā tika noteikts, ka vēlētos partijas orgānos (no partijas pirmorganizācijām līdz PSKP CK) katrā vēlēšanu termiņā ir jāpārvēlē trešā daļa locekļu, kā arī izglītota darbaspēka piesaistīšana lauksaimniecībai, tajā skaitā sieviešu īpatsvara palielināšana lauksaimniecības speciālistu vidū. Zināmā mērā paradoksāli, bet tieši 60. gadu pirmajā pusē LKP CK tika ievēlēts vismazākais sieviešu skaits, kas ieņēma vadošus amatus, visā padomju režīma pastāvēšana laikā (sk. 2. tabulu pielikumā), respektīvi, arī faktiski sieviešu vadošajos amatos bija mazāk nekā jebkad pirms un pēc tam. To var izskaidrot dažādi – ar partijas aparāta “tīrīšanām”, kuras veica A. Pelše pēc Eduarda Berklava atstādināšanas no amata un kas skāra daudzas vecās pagrīdnieces, kā arī ar paaudžu nomaiņu, jo tieši 50. gadu beigās un 60. gadu sākumā devās pensijā liela daļa no LKP CK nomenklatūras kadriem, kas tajā darbojās 1940.–1941. gadā un uzreiz pēc kara. Taču vēl viens izskaidrojums varētu būt tāds, ka tieši sievietes pirmās krita par upuri partijas kadru atjaunināšanas politikai. Jāņem gan vērā, ka tie ir tikai pieņēmumi.

Tā sauktais stagnācijas periods, kas sākās 60. gadu beigās Leonīda Brežņeva laikā, bija zināmā mērā labvēlīgs sieviešu karjeras iespējām, jo kadru politika ieguva lielāku stabilitāti, nomenklatūras darbinieki ilgāk ieņēma savus amatus, vairs netika spiesti piedalīties dažādās kampaņās (sējas, ražas novākšanas utt.), kas bija saistītas ar komandējumiem uz laukiem un radīja pastāvīgu stresu. Tas pavēra lielākas karjeras iespējas sievietēm, kam bija vieglāk apvienot virzišanos pa karjeras kāpnēm ar ģimenes pienākumiem. Ļoti būtiski pieauga sieviešu izglītības līmenis, tādēļ tās līdzvērtīgi varēja konkurēt ar vīriešiem un nereti arī viņus pārspēt izglītības ziņā. 60. un 70. gados bija izveidojusies sava veida sieviešu kadru rezerve, kas tomēr netika izmantota augstākos amatos.

1984. gadā Maskavas prioritāšu sarakstā citu PSKP politikas atjaunināšanas iniciatīvu vidū iekļuva arī sieviešu izvirzīšana vadošos amatos. Tas izpaudās LKP CK plēnumā 1984. gada 14. aprīlī, kurā par pirmo sekretāru ievēlēja Borisu Pugo. PSKP CK sekretārs Jegors Ļigačovs kritizēja republiku par to, ka sieviešu izvirzīšana vadošā darbā noris vāji, nav sagatavota kadru rezerve,

dažās partijās komitejās nav sekretāru – sieviešu, to ir ļoti maz starp sovhozu un kolhozu vadītājiem, ļoti maz sieviešu ir vadošos amatos komjaunatnē.²⁶ Gadu vēlāk – 1985. gada 28. martā LKP CK plēnumā gandrīz to pašu atkārtoja arī B. Pugo – sievietes nepietiekami tiek izvirzītas vadošā darbā, lai gan starp tautas saimniecībā nodarbinātajiem speciālistiem ar augstāko izglītību viņas ir 59 procenti.²⁷ Jāsaka, ka šī kampaņa deva zināmus rezultātus – sieviešu izvirzīšana vadošos amatos aktivizējās. Tas izpaudās arī faktā, ka pieauga sieviešu īpatsvars rajonu pirmo sekretāru vidū, kas palielināja arī sieviešu īpatsvaru politiskajā elitē starp LKP XXIV kongresā 1986. gadā ievēlētajiem CK locekļiem un kandidātiem (sk. 3. un 4. tabulu pielikumā).

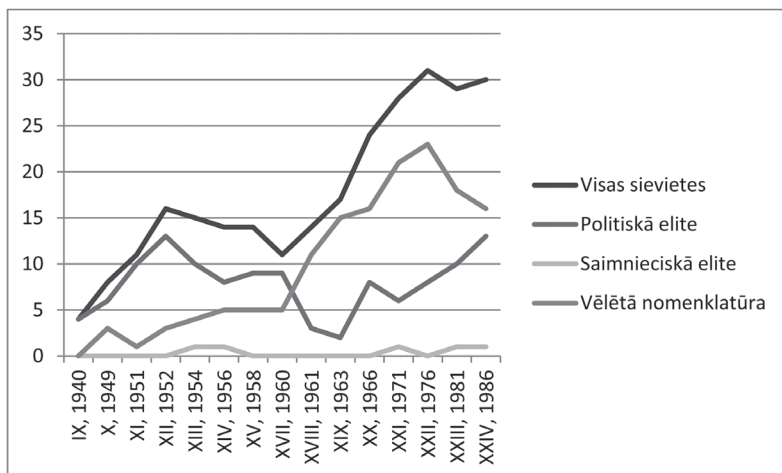
Tas, ka sieviešu loma partijas un pārvaldes aparātā tika aktualizēta, izrietēja no tām būtiskajām pārmaiņām, kas bija notikušas attieksmē pret sieviešu vietu sabiedrībā Rietumos un arī citur pasaulē kopš 60. gadiem. Sievietes ministres un valdību vadītājas, starp kurām 80. gadu sākumā viena no spilgtākajām bija Lielbritānijas premjerministre Margarēta Tečere, vairs nebija retums. Uz šā fona Padomju Savienības retorika par sociālisma labumiem, kurus izbauda padomju sievietes, izskatījās ne visai pārlicinoša, ņemot vērā, ka PSRS neviena sieviete nebija pārstāvēta faktiskajā likumdošanas varā PSKP CK Politbirojā un pārstāvniecība citās varas struktūrās arī bija niecīga. Prakse, kurā pēc noklusējuma tika uzskatīts, ka varas virsotnes ir vīriešu joma, bija novecojusi arī uz vērā ņemamo demogrāfisko un sociālo pārmaiņu fona. Vēl jo vairāk tas bija aktuāli Latvijā, tomēr sistēma, kurā kadru atlase un izvirzīšana notika nevis atklātas konkurences, bet gan slēptu aparāta spēļu rezultātā, būtībā nespēja elastīgi piemēroties reālajai dzīvei. Situācija būtiski mainījās līdz ar *perestroiku* un Atmodas sākumu, kad opozīcijā padomju režīmam priekšplānā izvirzījās daudzas sievietes, piemēram, Sarmīte Ēlerte, Sandra Kalniete u.c. Tas pats notika arī barikāžu pretējā pusē, kur svarīga loma bija Tatjanai Ždanokai, bet sieviešu īpatsvars A. Rubika vadītās LKP CK biroja būtiski palielinājās. Tomēr nevajadzētu arī pārspīlēt sieviešu līdztiesības jomā gūtos panākumus. Konservatīvais diskurss par sieviešu lomu sabiedrībā bija spēcīgs un pat pastiprinājās.²⁸

SIEVIETES LKP CK SASTĀVĀ

Sieviešu skaits LKP CK visumā pieauga, bet viņu vidū dažādus nomenklatūras amatus ieņēmušo sieviešu skaits ļoti būtiski svārstījās (sk. 2. diagrammu un 4. tabulu pielikumā). Sieviešu skaita palielinājums CK notika uz t.s. vēlētās nomenklatūras rēķina. Sievietes LKP CK sastāvā bija pārstāvētas divās grupās – politiskajā elitē un vēlētajā nomenklatūrā. Diagramma parāda, ka sieviešu skaits politiskajā elitē bija visai svārstīgs un tikai retumis pārsniedza 10 personas. Saimniecisko eliti paretam reprezentēja sievietes – kolhoza priekšsēdētājas, bet viņu nelielais skaits atspoguļo reālo stāvokli – sieviešu padomju saimniecību un kolhozu vadītāju bija ļoti maz. Tā 1955. gada martā sievietes bija tikai 7,7 procenti no visiem kolhozu priekšsēdētājiem, bet 1974. gada februārī vēl mazāk – 2,3 procenti.²⁹ Sieviešu īpatsvars bija niecīgs arī rūpnīcu direktoru korpusā – dažas sievietes vadīja pārtikas un vieglās rūpniecības uzņēmumus, bet viņas nekad nebija pārstāvētas LKP CK.

2. diagramma

SIEVIETES LKP CK SASTĀVĀ 1940.–1986. GADĀ – POLITISKĀ, SAIMNIECISKĀ ELITE UN VĒLĒTĀ NOMENKLATŪRA

Avots: diagramma izveidota uz pielikuma 1. tabulas datu bāzes.

Politiskajā elitē lielākā sieviešu daļa bija partijas darbinieces, īpaši 40.–50. gados un 1986. gadā ievēlētās CK sastāvā. 50. gados viņu daudzums bija ievērojams arī absolūtos skaitļos (sk. 4. tabulu pielikumā), kas bija divu administratīvo reformu rezultāts. Pirmā bija 25 apriņķu likvidācija un 58 rajonu izveidošana 1950. gada 1. janvārī, kas prasīja ļoti būtisku partijas un administratīvā aparāta palielināšanu. Otrā bija trīs apgabalu izveidošana Latvijā (Rīgas, Cēsu, Daugavpils) 1952. gada jūnijā, kas gan izrādījās neveiksmīgs eksperiments, kuru pārtrauca pēc gada. Administratīvo vienību palielināšana vairoja nomenklatūras amatu skaitu, kā arī sieviešu karjeras iespējas, piemēram, diezgan daudzas sievietes tika ieceltas par jauno rajonu partijas komiteju sekretārēm, pārsvarā gan mazajos, t.s. 2. kategorijas rajonos. Atradās pielietojums vecajām pagrīdniecēm, kuras pēckara gados bija vadījušas apriņķa partijas komitejas, bet kritušas nežēlastībā. Tā bijusi Cēsu apriņķa pirmā sekretāre Līna Zaļkalne kļuva par Siguldas rajona pirmo sekretāri, bet bijusi Jēkabpils apriņķa pirmā sekretāre Milda Birkenfelde (Dzērvīte) ieņēma tādu pašu amatu Auces rajonā. Tomēr apgabalu likvidēšana izraisīja nepieciešamību atrast darbavietas to agrākajai priekšniecībai, kas izprovocēja dažāda veida kadru pārbīdes.

Atšķirībā no Augstākās Padomes, kurā darbaļaudis reprezentējošā daļa vienmēr bija būtiska, LKP Centrālajā Komitejā tā līdz pat 50. gadu vidum bija niecīga. No ievēlētajām sievietēm 1940. un 1949. gadā visas pārstāvēja kompartijas un pārvaldes orgānu atbildīgās amatpersonas. CK sastāva atšķaidīšana ar fiziskā darba strādniekiem un inteliģenci sākās tikai 50. gadu sākumā, taču tā sākumā bija niecīga. Tas izpaudās arī sieviešu – CK pilntiesīgu locekļu un kandidātu sastāvā. 1951. gada decembrī par CK locekļa kandidāti ievēlēja kombināta “Rīgas manufaktūra” strādnieci Veru Samkovu. Nākamajā LKP kongresā 1952. gada septembrī viņa saglabāja savu vietu CK, bet papildus par CK pilntiesīgu locekli ievēlēja Veselības aizsardzības ministrijas rūpnīcas Nr. 486³⁰ galveno inženieri Ernu Daugavieti. Tomēr 50. gadu pirmajā pusē sievietes – CK locekles gandrīz pilnībā pārstāvēja partijas nomenklatūru. LKP XIII kongresā 1954. gadā no CK ievēlētajām sievietēm E. Daugaviete vienīgā nepārstāvēja LKP CK nomenklatūru.

Politika ļoti būtiski mainījās 1956. gadā, kad LKP XIV kongresā 1956. gada janvārī CK sastāvs tika visai pamatīgi papildināts ar strādniekiem, kolhozniekiem, lauksaimniecības speciālistiem un inteliģences pārstāvjiem, tostarp piecām sievietēm. Tomēr politiskās elites dominance turpinājās līdz 60. gadu sākumam. Kopš 60. gadu sākuma t.s. vēlētā nomenklatūra būtiski pieauga kā skaitliski, tā arī īpatsvara ziņā.

SIEVIETES UN VARA – ETNOPOLITISKIE ASPEKTI

Latvijas PSR politisko eliti veidoja vairākas grupas, kuras ir labi saskatāmas, arī runājot par sievietēm varas pozīcijās: t.s. vecie pagrīdnieki un 1940.–1941. gada aktīvistu; Krievijas latvieši; vietējie latvieši un cittautieši (galvenokārt krievi). Katras grupas ietekmes dinamika atšķīrās dažādos laika posmos.

1940. gada decembrī ievēlētās LKP CK sastāvā lielā mērā dominēja vecie pagrīdnieki. Visas četras sievietes, kas tika ievēlētas CK sastāvā, pārstāvēja šo kategoriju. Strauja Krievijas latviešu un cittautiešu ieplūšana pārvaldes aparātā sākās no 1941. gada janvāra, un tas visai nozīmīgi mainīja varas konfigurāciju Centrālās Komitejas aparātā un arī pārvaldes aparātā, vēlētās CK sastāvam būtiski nemainoties. Vecie pagrīdnieki tika izspiesti no varas pozīcijām. Uzskatāmi to parādīja Olgas Augustes neilgā atrašanās CK sekretāres amatā. Pēc kara veco pagrīdnieku un aktīvistu marginalizācija turpinājās, tomēr tā saglabājās kā samērā ietekmīga grupa gan Latvijas PSR varas struktūrā kopumā, gan arī sieviešu vidū līdz pat 50. gadu beigām. Šī grupa tika uzskatīta par E. Berklava varas resursu, tādēļ saprotams, ka to visvairāk skāra tiešās un netiešās represijas pret nacionālkomunistiem. Jāatzīmē samērā vājās 1940.–1941. gada aktīvistu – sieviešu pozīcijas politiskajā elitē.

Lai gan Krievijas latvieši varas struktūrās intensīvi ieplūda jau 1940.–1941. gadā, tomēr sieviešu, kas būtu ieņēmušas pietiekami augstus posteņus, bija maz. Var nosaukt tikai Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieci E. Veinbergu un LKP CK Skolu nodaļas vadītāju Emīliju Cekuliņu (Noviku). Pēc kara Krievijas latviešu

rindas papildināja jaunākas paaudzes cilvēki, kas samērā enerģiski sāka aizpildīt vadošus amatus. Tas ir redzams arī 1949. gadā ievēlētās LKP CK sastāvā, kur no deviņām sievietēm piecas pārstāvēja vecos pagrīdniekus, bet četras – Krievijas latviešus (E. Veinberga, A. Vīndedze, Z. Čabis, E. Arzumanova). Nākamajos kongresos 50. gados proporcija starp abām grupām saglabājās apmēram vienāda, taču, sākot ar 1960. gadu, vecās pagrīdnieces un aktīvistes no politiskās elites izkrita, savukārt Krievijas latviešu pozīcijas, neskatoties uz paaudžu maiņu, saglabājās līdz pat Atmodas sākumam (A. Vīndedze, M. Kārkliņa, V. Klibiķe).

Krievijas latvieši savstarpēji atšķīrās gan pēc izcelšanās (vecie boļševiki, Pirmā pasaules kara laikā evakuētie, latviešu kolonisti un viņu pēcnācēji utt.) un paaudzēm (tie, kas bija dzimuši Latvijā un Padomju Savienībā palikuši labprātīgi vai apstākļu sakrītības rezultātā, un jaunieši, kas bija dzimuši, auguši un skolojušies PSRS, Krievijas latviešu pēcnācēji, kas lielā mērā bija jau rusificējušies), gan arī pēc latviešu valodas zināšanām. Neskatoties uz visām atšķirībām, šīs grupas locekļi bija vispiemērotākie, lai pildītu mediatora lomu attiecībās starp “centru” un Latviju. Viņu vēsturiskā pieredze un atmiņa atšķīrās no vietējiem latviešiem, saites ar Latviju personiskā līmenī nereti bija diezgan vājas, un daudzu primārā identitāte bija “padomju cilvēks”. Šādas “denacionalizētas” funkcionāru grupas tādā vai citādā veidā bija sastopamas visās nacionālajās republikās, taču Latvijas specifika bija tā, ka vēsturisko apstākļu dēļ (cara laika kolonizācija, lielais evakuēto strādnieku un bēgļu skaits Pirmā pasaules kara laikā, boļševiku ideju popularitāte daļā sabiedrības Pilsoņu kara laikā), neskatoties uz represijām, šī kadru rezerve bija nozīmīga. Ņemot vērā, ka Krievijas latviešu lojalitātes centrs pārsvarā bija padomju impērija, nav pārsteigums, ka šīs grupas sievietes Latvijas PSR politiskajā elitē, sākoties pārmaiņām, pārsvarā simpatizēja tiem spēkiem, kas iestājās par PSRS saglabāšanu. Starp retajiem izņēmumiem bija Valentīna Klibiķe.

Tā kā uzreiz pēc kara uzticamu “padomju” kadru trūkums visos partijas aparāta ešelonos bija ļoti liels, Krievijas latvietēm pavērās labākas karjeras iespējas nekā jebkad vēlāk, tajā skaitā

arī augstākajos varas ešelonos. Sieviešu, kuru karjera veidojās 40. gados, biogrāfiju analīze ļauj izdalīt divas grupas. Pirmā ļoti ātri nonāca politiskajā elitē un saglabāja vietu tajā pietiekami ilgu laika posmu. Šai kohortai piederīgās sievietes lielākoties bija ieguvušas augstāko izglītību Padomju Savienībā, turklāt bieži vien specializētās jomās. Piemēram, Alise Vīndedze (dzim. 1908. g.), kas bija cēlusies no Pirmā pasaules kara laikā uz Nižņijnovgorodu evakuētas strādnieku ģimenes, bija beigusi G. Pļehanova vārdā nosaukto Maskavas Tautas saimniecības institūtu kā tirdzniecības ekonomiste. 1944. gada augustā izsaukta LKP CK rīcībā darbam Latvijas PSR Valsts plānā, kur strādājusi par nodaļas vadītāju. 1947. gada aprīlī iecelta par LKP CK Tirdzniecības un sabiedriskās ēdināšanas nodaļas vadītāja vietnieci, pēc tam par šīs nodaļas instruktori, bet jau novembrī kļuvusi par CK sekretāra vietnieci (nodaļas vadītāju) tirdzniecības un sabiedriskās ēdināšanas jautājumos. Pēc aparāta reorganizācijas no 1948. gada novembra CK Plānu, finanšu un tirdzniecības nodaļas vadītāja. 1950.–1958. gadā LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece. 1958.–1970. gadā LPSR Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja pirmā vietniece. A. Vīndedzes karjeru nebija kavējis apstākļi, ka viņas tēvs, kurš 30. gados strādāja par ceha priekšnieku rūpnīcā, 1937. gadā bija arestēts un nošauts.³¹ Jāsaka, ka 1937.–1938. gadā represēti vecāki vai citi radnieki bija daudziem politiskajai elitei piederīgajiem. Tas nekavēja viņu karjeru arī Staļina laikā, ar noteikumu, ka viņi neslēpa represēšanas faktu. Diemžēl autobiogrāfijas maz pasaka par to, vai un kādu cenu viņiem nācās maksāt par to, lai tuvinieku liktenis neietekmētu viņu dzīvi.

Vēl viens ātras un samērā sekmīgas biogrāfijas piemērs bija Zelmai Čabis (dzim. 1909. g.). Viņas tēvs bijis aktīvs komunistis, kas pēc Pilsoņu kara palicis Krievijā. 1920. gadā pēc tēva pieprasījuma sieva ar meitām devusies uz Maskavu, kur Zelma 1934. gadā beigusi Maskavas Viegglās rūpniecības tautas komisiariāta Industriālo institūtu. Pēc institūta sākumā strādājusi specialitātē, vēlāk partijas darbā. 1944.–1947. gadā LKP CK Rūpniecības nodaļas instruktore, pēc tam nodaļas vadītāja vietniece. 1948.–1951. gadā CK Viegglās rūpniecības nodaļas vadītāja. Pēc

tam vieglās rūpniecības ministre. 1952. gadā sakarā ar apgabalu izveidošanu kļuvusi par Daugavpils apgabala partijas komitejas otro sekretāri. Pēc apgabalu likvidācijas īsu laiku atkal CK Vieglās rūpniecības nodaļas vadītāja, bet 1953.–1954. gadā CK Rūpniecības un transporta nodaļas vadītāja vietniece. 1954.–1956. gadā CK Plaša patēriņa un pārtikas preču ražošanas nodaļas vadītāja. 1956.–1958. gadā LPSR Valsts kontroles ministrijas galvenā kontroliera vietniece, pēc tam Ministru Padomes Valsts kontroles komitejas nodaļas vadītāja vietniece, bet 1963.–1966. gadā Ministru Padomes Sadzīves pakalpojumu galvenās pārvaldes priekšnieka vietniece.³²

Otru Krievijas latviešu grupu veidoja nedaudz vecākas paaudzes sievietes, kas līdz kara beigām dažādās PSRS republikās bija darbojušās zemāka līmeņa partijas amatos vai arī vispār nebija iesaistītas profesionālā partijas darbā. Latvijā viņu sociālais statuss būtiski paaugstinājās – viņas ātri kļuva par rajonu partijas komiteju sekretārēm, izpildkomiteju priekšsēdētājām, taču tie arī bija viņu karjeras griesti, jo Latvijā viņas ieradās jau pusmūžā. Diezgan tipiska šajā ziņā bija Emmas Arzumanovas (dzim. Brenģule) biogrāfija. Viņa bija dzimusi 1900. gadā Smiltē. Pirmā pasaules kara laikā nokļuvusi Dienvidkrievijā. 20. gados, sekojot vīram, dzīvojusi Uzbekijā, Kalnu Karabahā, strādājusi par vecmāti. Kara laikā mobilizēta darbam hospitālī Baku, kur strādājusi par vecāko medmāsu un kādu laiku arī arodbiedrību darbā. Partijā uzņemta 1942. gadā. 1945. gadā atgriezusies Latvijā, kur sākumā bijusi Kandavas pagasta partordze, pēc tam Talsu apriņķa partijas komitejā vadījusi Propagandas un aģitācijas nodaļu. 1947.–1949. gadā Limbažu apriņķa partijas komitejā kadru sekretāre, pēc tam Limbažu apriņķa izpildkomitejas priekšsēdētāja. 1950.–1952. gadā vadīja Alojās rajona izpildkomiteju, bet 1952.–1953. gadā bija Limbažu rajona partijas komitejas pirmā sekretāre. Pēc tam līdz aiziešanai pensijā 1956. gadā Elejas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja.³³

Trešā grupa, kura politiskajā elitē sāka ienākt 70. gados, bet kuras ietekme būtiski palielinājās 80. gadu sākumā, bija vietējās latvietes. Atšķirībā no Krievijas latvietēm, kuru karjeras tra-

jektorijas nereti bija visai komplicētas, vietējo latviešu ieiešana varas elitē 60.–80. gados noritēja samērā mierīgi un šabloniski – komjaunatnes aktiviste skolā un augstskolā, darbs komjaunatnes komitejās, pēc tam partijas aparātā ar iespējamu “piezemēšanos” karjeras nogalē kādā pietiekami svarīgā administratīvā vai saimnieciskā postenī. Tieši 80. gadu pirmajā pusē šī grupa bija visredzamākā rajonu partijas komiteju pirmo sekretāru posteņos (Z. Resne, R. Bondareva, R. Matīsa, O. Jadzeviča, J. Āboliņa, A. Štauberga). 80. gadu beigās politiskās izvēles šās grupas pārstāvēm bija visai atšķirīgas. Daļa aktīvi iesaistījās neatkarīgās kompartijas veidošanā, piemēram, J. Āboliņa, citas pieslējās A. Rubika LKP (O. Jadzeviča, R. Bondareva), vēl citas pārorientējās uz nepolitiskām jomām.

Ceturto grupu veidoja cittautietes, pārsvarā krievietes – vietējās vai arī iebraucējas no citām republikām. No 43 sievietēm – politiskās elites pārstāvēm 2. tabulā tikai deviņas ir cittautietes – krievietes A. Kalnbērziņa, V. Pihele, I. Jegorova, V. Ļeonova, I. Kuzņecova, Ņ. Deņisenko, Ļ. Zīle, T. Savicka un baltkrieviete Ņ. Kakstova. Nedaudz vairāk to bija starp sievietēm, kas 1940.–1991. gadā vadījušas LKP CK nodaļas, – nelatvietes bija četras no 12 (sk. 5. tabulu), bet starp tām, kas ieņēmušas atbildīgus amatus valsts pārvaldē, – četras no 13 (sk. 6. tabulu). Tāpat kā Latvijas PSR politiskajā elitē kopumā, arī sieviešu vidū Krievijas latviešu īpatsvars padarīja lieku liela cittautiešu skaita iepludināšanu tajā, kas pastiprinātu spriedzi sabiedrībā un pārlicību, ka latvieši tiek izspiesti no varas pozīcijām. Cittautiešu īpatsvars bija liels, nereti dominējošs publiski mazāk redzamos amatos, bet ne starp pirmajām personām. Ceļš uz vadošiem amatiem valsts pārvaldē gandrīz vienmēr veda caur partijas darbu, un starp mūsu apzinātajām sievietēm tikai viena – pārtikas rūpniecības ministre 1965.–1990. gadā Irina Kuzņecova visu iepriekšējo darba dzīvi kopš 1944. gada bija strādājusi ražošanā kā dažādu uzņēmumu (“Dzintars”, “Laima” u.c.) un trestu direktore.

Vēl viens aspekts, kas pievērš uzmanību, analizējot Latvijas PSR nomenklatūras veidošanos, ir samērā nelielais vietējās izcelsmes nelatviešu īpatsvars. Tas attiecas arī uz sievietēm politiskajā elitē.

Starp 43 sievietēm, kas minētas 3. tabulā, ir tikai divas vietējās krievietes (I. Kuzņecova un Ļ. Zile). Uzkrītoši ir tas, ka cittautietes, tāpat kā Krievijas latvietes, biežāk ieņēma atbildīgus amatus jomās, kas prasīja specifiskas, tehniskas kompetences, piemēram, Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece Ņ. Deņisenko pēc izglītības bija inženiere hidrotehniķe, LKP CK Rūpniecības un transporta nodaļas vadītāja V. Ļeonova – ķīmijas tehnoloģe.

SIEVIETES POLITISKAJĀ ELITĒ – KARJERAS PRIEKŠNOTEIKUMI UN DINAMIKA

Daudzi pētnieki norāda uz personisko sakaru un klientelisma lielo lomu padomju elites veidošanā, respektīvi, nomenklatūras grupējumiem, kas veidojās ap ietekmīgiem patroniem. Šādi grupējumi veidojās jau Staļina laikā, taču īpaši skaidri parādījās Brežņeva periodā,³⁴ un tie ir pētīti, balstoties galvenokārt uz krievu pētnieku materiāliem un intervijām. Šī problēma izraisa lielu pētnieku interesi saistībā ar padomju nomenklatūras “tīklojumu” ietekmi uz korupciju postpadomju telpā.³⁵ Neformālo sakaru lomu Lietuvas padomju nomenklatūrā ir pētījis Viļus Ivanausks.³⁶ Diemžēl joprojām šādu pētījumu nav Latvijā, tādēļ ir grūti spriest par neformālo tīklu izplatību un ietekmi uz Latvijas nomenklatūras veidošanos.

Avotu analīze rada iespaidu, ka Latvijas PSR politiskā elite bija lielā mērā atomizēta. Tajā var izdalīt tikai vienu grupējumu, kuram piemita diezgan izteikta iekšēja solidaritāte, – vecos pagrīdniekus. Tas arī saprotams, jo kopējais nelegālais darbs un kopā ieslodzījumā pavadītie gadi bija cementējošs spēks. Taču šīs grupas ietekme spēja izpausties tikai līdz 1959. gadam. Šādu solidaritāti nevar saskatīt Krievijas latviešos – acīmredzot visai atšķirīgās izcelsmes, sociālās pieredzes un paaudžu atšķirību dēļ. Ja pastāvēja kādi sociālie tīkli, tie acīmredzot darbojās šaurāku Krievijas latviešu grupu ietvaros. Vēl mazāk kādu grupējumu ietekmi var saskatīt starp vietējiem latviešiem, kas, 1959. gada pieredzes iebaidīti, par visu vairāk baidījās no apsūdzībām lokālismā un grupējumos.

Svarīgs, bet arī neizpētīts jautājums ir par to, kāda loma karjerā bija sakariem PSKP Centrālajā Komitejā. Latvijas kompartijas sekretāru biogrāfiju analīze ļauj izdarīt secinājumu, ka mācīšanās un/vai darba pieredze Maskavā CK struktūrās un tās laikā iegūtie sakari būtiski atviegloja karjeru. Tas ir arī viens no aspektiem, kas deva priekšrocības Krievijas latviešiem, jo viņi labprātāk devās strādāt uz Maskavu un viņiem arī bija vieglāk nodibināt attiecības ar “centra” funkcionāriem.

Šajā pētījumā izmantotie avoti ļauj izdarīt dažus pieņēmumus, bet neļauj pārliecinoši runāt par personisko sakaru un “tīklojumu” ietekmi uz sieviešu iesaisti politiskajā elitē, lai gan var pieļaut, ka tiem bija nozīmīga loma. Dažos gadījumos atsevišķu sieviešu ļoti straujo karjeras izaugsmi ir grūti izskaidrot citādi kā vien ar protekciju. Tomēr jāuzsver – lai cik svarīga loma bija personīgajai protekcijai karjeras izaugsmē, sievietes spēju noturēties politiskajā elitē noteica viņas personīgās īpašības. Birokrātiskā vide, kurā sievietes atrašanās politiskajā elitē nebija pati par sevi saprotama, uzlika īpašas prasības, kurām acīmredzot atbilda tās sievietes, kas spēja šajā vidē noturēties ilgāku laiku.

Latvijas PSR politiskās elites pētniecība ļauj secināt, ka karjera partijas aparātā bija nepieciešama, lai ieņemtu jebkuru augstāku posteni valsts aparātā, piemēram, kļūtu par ministru. Priekšstats, ka politiskajā elitē varēja nokļūt ar kompetenci saimnieciskajā darbā, ir mīts, neskatoties uz atsevišķiem gadījumiem, kas it kā liecina par pretējo. Tas ļoti skaidri parādās arī mūsu analizētajās sieviešu biogrāfijās. Tā no sievietēm – Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniecēm, ministrēm un valsts komiteju priekšsēdētājām visas, izņemot E. Veinbergu un I. Kuzņecovu, ilgāku vai īsāku laiku bija ieņēmušas atbildīgus partijas amatus kā CK nodaļu vadītājas, partijas rajonu un pilsētu komiteju sekretāres utt. Karjeras maģistrālais virziens bija no partijas darba uz pārvaldes un saimniecisko darbu, bet ne otrādi.

Arī no vēlētās CK nomenklatūras nokļūt štata nomenklatūrā bija praktiski neiespējami. Ievēlēšana CK nebija karjeras “lifts” – strādnieces, kolhoznieces, lauksaimniecības speciālistes tikai ļoti retos gadījumos avansēja uz augstāka sociālās hierarhijas

pakāpiena. Starp LKP CK locekļēm un kandidātēm šādi gadījumi bija tikai divi – Velta Orinska bija ievēlēta par CK locekli LKP XIV un XV kongresā kā Piebalgas MTS galvenā zootehniķe, bet XVI kongresā – kā Madonas rajona izpildkomitejas lauksaimniecības inspekcijas priekšniece, savukārt Marija Agejenkova ievēlēta par CK locekli LKP XVIII un XIX kongresā kā fabrikas “Aurora” ketelētāja, bet XX kongresā kā šīs fabrikas arodbiedrības komitejas priekšsēdētāja. Taču augstāks amats šajā gadījumā nozīmēja izkrišanu no vēlētas nomenklatūras, bez jebkādam perspektīvām iekļūt politiskajā elitē. Lai nokļūtu politiskajā elitē, bija svarīgi pietiekami agri uzsākt komjaunatnes vai partijas karjeru, kombinācijā ar atbilstošu specializētu izglītību (piemēram, agronoma, inženiera utt.) un zināmu praktiskā darba pieredzi (dažkārt gan ļoti neilgu) tā nodrošināja veiksmīgu karjeru. Jāatzīmē, ka pedagoģiskā izglītība, kas bija diezgan tipiska sievietēm – CK locekļēm, bija viens no aspektiem, kas ierobežoja to post-partijas darba karjeras iespējas ar izglītības, kultūras un sociālās nodrošināšanas jomu.

Sekmīgas vīriešu karjeras liecina, ka ļoti svarīga nozīme ceļā augšup pa karjeras kāpnēm bija pieredzes daudzveidībai (pieredze partijas, administratīvajā un saimnieciskajā darbā). Sekmīgas karjeras raksturo arī tas, ka uzskavēšanās uz katra no karjeras pakāpieniem bija samērā neilga. Šajā ziņā sieviešu karjeras atšķiras ar lielāku stabilitāti, tendenci specializēties noteiktā jomā un mazāku teritoriālo mobilitāti. Vismaz daļēji to var izskaidrot ar to, ka precēto sieviešu mobilitāti noteica viņu vīra profesija un karjera. Sievietēm, kuru laulāto darbs bija saistīts ar biežu pārcelšanu no vienas vietas uz citu, bija sarežģīti veidot stabilu karjeru, taču tikpat komplicēti vai pat neiespējami tas bija gadījumā, ja vīra darbs bija saistīts, piemēram, ar laukiem.

SECINĀJUMI

Padomju Savienībā oficiālā līmenī nebija politikas, kas veicinātu sieviešu iekļaušanos politiskajā elitē. Attiecīgi šādas politikas nebija arī Padomju Latvijā. Runājot par sieviešu izvirzīšanu vadošos amatos, ar to tika saprasti partijas un administratīvās hie-

rarhijas zemākie pakāpieni. Vienīgi 80. gadu pirmajā pusē šis jautājums piesaistīja PSRS vadības uzmanību, iespējams, lielā mērā tāpēc, ka Padomju Savienība (tāpat kā citas komunistiskās valstis) šajā ziņā izskatījās ne visai labi uz Rietumu valstu fona, kur sievietes arvien biežāk kļuva par premjerministrēm, politisko partiju līderēm, ministrēm. Pasākumi sieviešu izvirzīšanai vadošos amatos deva tūlītēju, lai gan ierobežotu efektu Latvijas PSR, kas liecina, ka nepieciešamā kadru rezerve pastāvēja, tomēr necaurspīdīgā kadru atlases un izvirzīšanas sistēma neizbēgami ierobežoja sieviešu nokļūšanu politiskajā elitē.

Sieviešu lomas analīze LKP CK sastāvā parāda, ka, pirmkārt, sievietes bija pārstāvētas divās galvenajās grupās – politikajā elitē un t.s. vēlētajā nomenklatūrā (strādnieces, kolhoznieces, inteliģences pārstāves u.c.). Saimnieciskajā nomenklatūrā viņu pārstāvniecība bija niecīga. Vēlētajā nomenklatūrā sieviešu skaits pieauga, bet politikajā nomenklatūrā tas saglabājās samērā stabils, izņemot vērā ņemamu samazināšanos 60. gadu pirmajā pusē. Tas bija stabils – taču neliels – kā kopējā LKP CK locekļu skaitā, tā arī republikas politikajā elitē kopumā, svārstoties starp 6 un 13 personām. Statistikas un biogrāfiju analīze liek secināt, ka sievietēm labākas iespējas iekļūt un nostabilizēt savu stāvokli republikas politikajā elitē bija 40. gados, kad piemērotu kadru trūkums bija vislielākais un konkurence ar vīriešiem – mazāka. Kaut arī 50.–80. gados sieviešu īpatsvars partijas nomenklatūrā tās zemākajos līmeņos pieauga, tāpat kā viņu izglītības līmenis, iespējas nokļūt varas virsotnēs būtiski nepalielinājās. Lai gan sievietes – nomenklatūras darbinieces vairāk bija saistītas ar jomām, kas tika uzskatītas par sievietēm atbilstošākām, piemēram, izglītība un kultūra, šķiet, ka tikai viens augstākā līmeņa amats bija rezervēts tieši sievietēm – sociālās nodrošināšanas ministrs. Nepastāvēja arī korelācija starp sieviešu nodarbinātības apjomu noteiktās sfērās un viņu iespējām ieņemt tajās augstākos amatus, piemēram, neskatoties uz sieviešu lielo īpatsvaru medicīnā, veselības aizsardzības ministra amats acīmredzot netika uzskatīts par sievietēm piemērotu. Arī jomās, kur sieviešu īpatsvars bija acīmredzams (vieglā un pārtikas rūpniecība, izglītība utt.), viņu

iespējas ieņemt politiskās elites līmeņa amatus bija saistītas ar piemērotu vīriešu kandidatūru trūkumu.

Tāpat kā republikas politiskajā elitē kopumā, arī sieviešu vidū pēc etnopolitiskajiem raksturojumiem ir saskatāmas četras grupas – t.s. vecās pagrīdnieces un 1940.–1941. gada aktīvistes; Krievijas latvietes; vietējās latvietes un cittautietes (pārsvārā krievietes). Pirmās grupas ietekme bija lielāka pirmajā padomju gadā un uzreiz pēc kara, bet tā pilnībā izzuda pēc 1959. gada, jo tieši šīs grupas pārstāvju bija visvairāk starp t.s. nacionālkomunistiem. Otrā grupa bija skaitliski vislielākā uzreiz pēc kara, un piederība pie tās garantēja sekmīgas karjeras iespējas visā padomju režīma pastāvēšanas laikā. Vietējās latvietes lielākā skaitā ienāca politiskajā elitē 70. gados un it īpaši 80. gadu pirmajā pusē, un viņu karjeras pamats pārsvārā bija lauku rajonu partijas komiteju pirmo sekretāru amati. Cittautiešu īpatsvars starp sievietēm politiskajā elitē bija skaitliski samērā neliels, tomēr jāatzīmē, ka viņas, tāpat kā daļa Krievijas latviešu, biežāk sekmīgi veidoja karjeru jomās, kur bija nepieciešama zināma specializēta kompetence. Piederība tai vai citai grupai ir statistiska, tā nenozīmē automātisku attiecīgās grupas solidaritāti un centienus atbalstīt tai piederīgos. Zināmu solidaritāti var saskatīt tikai starp vecajiem pagrīdniekiem.

Kā sieviešu, tā arī vīriešu ceļš uz Latvijas PSR politisko eliti bija saistīts ar karjeru kompartijas struktūrās un tikai ļoti retos gadījumos – ar pieredzi konkrētā saimnieciskās vai administratīvās darbības jomā. Partijas aparāta kadri Staļina laikā tika trenēti kā universāli administratori, kam bija jāspēj vadīt praktiski jebkuru jomu. Pēc Staļina nāves var runāt par zināmu specializāciju, lai gan kadru pielietojuma spektrs, vienalga, saglabājās samērā plašs. Tomēr jāuzsver, ka sieviešu mobilitāte kā teritoriālā, tā darbības jomu ziņā bija zemāka, kas bija viens no aspektiem, kas negatīvi ietekmēja viņu iespējas izvirzīties politiskajā elitē.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

¹ Gatis Krūmiņš (2007). Sievietes loma valsts pārvaldē padomju okupācijas periodā. No: Kaspars Zellis (sast.). *Sieviete Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 156.–164. lpp.

- ² Gail Warshofsky Lapidus (1979). *Women in Soviet Society: Equality, Development and Social Change*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press; Mary Buckley (1981). *Women in the Soviet Union*. *Feminist Review*, 8, pp. 79–106; Mary Buckley (1989). *Women and Ideology in the Soviet Union*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- ³ Vita Zelče (2003). Latvijas padomju sievietes konstrukcija. Pirmā identitāte – darba sieviete (1940–1941). No: Inta Brikše (red.). *Komunikācija: Dzimtes pētījumi*. Rīga: Zinātne, 34.–59. lpp. (Latvijas Universitātes Raksti. 655. sēj.); Vita Zelče (2006). The First Contract Between the Stalin's Regime and Latvian Women: 1945. *Gender and Knowledge*, 3/4, pp. 1–22. http://www.ennenjanyt.net/2006_3/zelce.pdf
- ⁴ K. B. Usha (2005). Political Empowerment of Women in Soviet Union and Russia: Ideology and Implementation. *International Studies*, 42 (2), pp. 141–165.
- ⁵ LKP XV kongresa stenogramma. *Latvijas Valsts arhīvs* (turpmāk: LVA), PA-101–23–1, 16. lp.
- ⁶ Jāatzīmē, ka 1949. gada janvārī LK(b)P X kongresā ir fiksēta līdzīga, taču daudz mazāka mēroga un ar nenozīmīgām sekām “sacelšanās”, kad pret Rīgas jūras kara bāzes komandieri N. S. Ivanovski nobalsoja 234 delegāti no 474. Sk.: LK(b)P X kongresa stenogramma. LVA, PA-101–12–1, 6.–11., 13.–16. lp.
- ⁷ Mikhail Voslenskii (2005). *Nomenklatura*. Moskva: Zakharov, s. 149–151.
- ⁸ Milovan Djilas (1957). *The New Class: An Analysis of the Communist System*. New York: Frederick A. Praeger.
- ⁹ V. P. Mokhov. *Sovetskaia nomenklatura kak politicheskii institut*. Pieejams: <http://www.pseudology.org/people/Nomenklatura.htm> (skatīts 19.08.2015.).
- ¹⁰ Turpat.
- ¹¹ Olga Kryshtanovskaia (1995). Transformatsiia staroi nomenklaturai v novuii rossiiskuii elitu. *Obshchestvennye nauki i sovremennost'*, 1, s. 52.
- ¹² *Latvijas PSR tautas saimniecība 1987. gadā. Statistikas gadagrāmata* (1988). Rīga: Avots, 192. lpp.
- ¹³ Turpat, 203. lpp.
- ¹⁴ Sostav predsedatelei gorodskikh i raionnykh ispolkomov Latviiskoi SSR. LVA, PA-101–30–107, 25., 38. lp.
- ¹⁵ Turpat, 28., 29., 34. lp.
- ¹⁶ Turpat, 45. lp.
- ¹⁷ Turpat, 56. lp.; Spravka o sostave rukovodiashchikh rabotnikov Sovnarkhoza Latviiskoi SSR. LVA, PA-101–30–111, 50. lp.
- ¹⁸ Aprēķināts pēc: Statisticheskii otchet o sostave i smeniaemosti na 1 ianvaria 1980 g. LVA, PA-101–45–114, 5., 9.–14., 42.–44. lp.
- ¹⁹ Statisticheskii otchet o sostave partiinoi organizatsiī TsK Kompartii Latvii na 1 ianvaria 1946 goda. LVA, PA-101–9–36, 204. lp.; Statisticheskii otchet

- o sastave partiinai organizatsii TsK Kompartii Latvii na 1 ianvaria 1986 goda. *LVA*, PA-101-55-154, 10. lp.
- ²⁰ Daina Bleiere (2008). Emilijas Veinbergas atmiņas. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 165. lpp.
- ²¹ Ella Ankupe. Aktivās komunisma cēlājas. *Ciņa*, 08.03.1952. Sk. arī: Zelče. The First Contract Between the Stalin's Regime and Latvian Women: 1945.
- ²² E[dīte] Zvaigzne (1976). Sieviete un sabiedriskā aktivitāte. *Padomju Latvijas Sieviete*, 9 (septembris), 2. lpp.
- ²³ Protokol IV plenuma TsK KPL 23-24 marta 1953 g. *LVA*, PA-101-16-1, 34. lp.
- ²⁴ Stenogramma zasedaniia XI plenuma TsK KPL 12 fevralia 1960 g. *LVA*, PA-101-23-13, 12. lp.
- ²⁵ Melanie Ilič (2004). Women in the Khrushchev Era: an Overview. In: Melanie Ilič, Susan E. Reid, Lynne Attwood (eds.). *Women in the Khrushchev Era*. Houndmills, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, pp. 17-19.
- ²⁶ Protokol XIII plenuma TsK Kompartii Latvii 14 aprēlia 1984 goda. *LVA*, PA-101-53-5, 16. lp.
- ²⁷ Protokol XVII plenuma Tsentral'nogo Komiteta Kompartii Latvii 28 marta 1985 goda. *LVA*, PA-101-55-1, 16. lp.
- ²⁸ Marita Zitmane (2003). Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanas 1990. gadā: Dzimumu vienlīdzības un iesaistīšanās politiskajā sfērā dzimtes diskurss. No: Inta Brikše (red.). *Komunikācija: Dzimtes pētījumi*. Rīga: Zinātne, 60.-74. lpp. (Latvijas Universitātes Raksti, 655. sēj.).
- ²⁹ Spravka o kachestvennom sostave i smeniaemosti zaveduiushchikh ot-delami, instruktorov i propagandistov sel'skikh RK partii. *LVA*, PA-101-30-94, 82. lp.; Statisticheskii otchet o sostave i smeniaemosti kadrov predsedatelei kolkhozov na 1 aprēlia 1974 g. *LVA*, PA-101-38-94, 37. lp. Vēlāk to sauca par Rīgas medicīnisko preparātu rūpnīcu.
- ³⁰ Alises Vīndedzes personas lieta. *LVA*, PA-15500-2-8817.
- ³² Zelmas Čabis personas lieta. *LVA*, PA-15500-2-8402.
- ³³ Emmas Arzumanovas personas lieta. *LVA*, PA-15500-1-313.
- ³⁴ Yoram Gorlitzki (2010). Too Much Trust: Regional Leaders and Local Political Networks Under Brezhnev. *Slavic Review*, 69 (3), pp. 676-700.
- ³⁵ Sk., piemēram: Cristoph H. Stefes (2006). *Understanding Post-Soviet Transitions: Corruption, Collusion and Clientelism*. Houndmills, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan.
- ³⁶ Vilius Ivanauskas (2011). *Lietuviškoji nomenklatūra biurokratineje sistemoje*. Vilnius: LII leidykla.

PIELIKUMS

1. tabula

NOMENKLATŪRAS GRUPAS LKP XXIII KONGRESĀ 1981. GADA
29.–30. JANVĀRĪ IEVĒLĒTAJĀ LKP CENTRĀLAJĀ KOMITEJĀ

Nomenklatūras grupas	LKP CK kopskaits	LKP CK locekļi	LKP CK kandidāti
LPSR politiskā elite (nomenklatūra), kopā	145	103	42
T.sk. sievietes	10	7	3
Eksteritoriālā nomenklatūra	16	14	2
T.sk. sievietes	–	–	–
Saimnieciskā nomenklatūra	10	6	4
T.sk. sievietes	1	–	1
Vēlētā nomenklatūra	35	18	17
T.sk. sievietes	18	7	11
Pavisam LKP CK locekļu un kandidātu	206	141	65
T.sk. sievietes	29	14	15

Avots: LKP XXIII kongresa stenogramma, LVA, PA-101-47-1, 283.–300., 338.–340. lp.

2. tabula

SIEVIETES LKP CK SASTĀVĀ 1940.–1990. GADĀ

LKP kongress	CK locekļu skaits (pilntiesīgie locekļi+ kandidāti)	Sievietes – CK locekles (pilntiesīgās locekles+ kandidātes)	Sieviešu īpatsvars LKP CK procentos
IX, 1940. g. decembrī	51 (35+16)	4 (3+1)	7,8
X, 1949. g. janvārī	86 (69+17)	8 (4+4)	9,3
XI, 1951. g. decembrī	98 (73+25)	11 (6+5)	11,2
XII, 1952. g. septembrī	104 (75+29)	16 (8+8)	15,4
XIII, 1954. g. februārī	110 (79+31)	15 (10+5)	13,6
XIV, 1956. g. janvārī	118 (85+33)	14 (10+4)	11,9
XV, 1958. g. janvārī	128 (91+37)	14 (8+6)	10,9
XVII, 1960. g. februārī*	133 (93+40)	11 (4+7)	8,3
XVIII, 1961. g. septembrī	150 (105+45)	14 (7+7)	9,3
XIX, 1963. g. decembrī	170 (121+49)	17 (13+4)	10,0
XX, 1966. g. martā	180 (125+55)	24 (17+7)	13,3
XXI, 1971. g. februārī	196 (135+61)	28 (17+11)	14,3
XXII, 1976. g. janvārī	202 (139+63)	31 (16+15)	15,4
XXIII, 1981. g. janvārī	206 (141+65)	29 (14+15)	14,1
XXIV, 1986. g. janvārī	206 (141+65)	30 (16+14)	14,6

* LKP XVI kongress 1959. gada janvārī sanāca, lai apstiprinātu septiņgades (1959.–1965. g.) plānu. Tajā netika ievēlēts jauns CK sastāvs.

Avots: LKP kongresu stenogrammas, LVA, PA-101-1-2, 151. lp.; PA-101-2-108, 17.–21. lp.; PA-101-12-1, 6.–11., 13.–16. lp.; PA-101-14-1, 7.–12., 14.–18. lp.; PA-101-15-1, 11.–16., 19.–23. lp.; PA-101-17-1, 5.–9., 11.–14. lp.; PA-101-19-1, 9.–14., 17.–20. lp.; PA-101-21-1, 8.–14., 16.–19. lp.; PA-101-23-1, 5.–10., 12.–16. lp.; PA-101-24-1, 9.–17., 22.–28. lp.; PA-101-26-1, 11.–23., 27.–32. lp.; PA-101-29-1, 13.–25., 33.–41. lp.; PA-101-35-1, 112.–123., 132.–139. lp.; PA-101-41-1, 215.–229., 267.–270. lp.; PA-101-47-1, 283.–300., 338.–340. lp.; PA-101-57-1, 194.–208., 216.–218. lp.

3. tabula

SIEVIETES LKP CK LOCEKLES UN KANDIDĀTES – POLITISKĀS ELITES
KARJERAS TRAJEKTORIJAS

Nr.	Uzvārds, vārds	Kongress, kurā ievēlēta	CK locekle vai kandidāte	Amats ievēlēšanas brīdī
1.	Auguste Olga	IX, 1940. g. dec.	CK locekle	LKP CK 4. sekretāre
		X, 1949. g. janv.	CK locekle	Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja vietniece
2.	Paldiņa Ieva	IX, 1940. g. dec.	CK locekle	LKP Ventspils apriņķa komitejas 1. sekretāre
		X, 1949. g. janv.	CK locekle	sociālās nodrošināšanas ministre
		XI, 1951. g. dec.	CK locekle	sociālās nodrošināšanas ministre
		XII, 1952. g. sept.	CK locekle	sociālās nodrošināšanas ministre
		XV, 1958. g. janv.	CK kandidāte	sociālās nodrošināšanas ministre
		XVII, 1960. g. febr.	CK kandidāte	sociālās nodrošināšanas ministre
3.	Vāvere Olga	IX, 1940. g. dec.	CK locekle	LKP Kuldīgas apriņķa komitejas pirmā sekretāre
		X, 1949. g. janv.	CK locekle	LK(b)P CK partijas skolas direktore
4.	Grīnberga Melānija	IX, 1940. g. dec.	CK kandidāte	LKP Rīgas pilsētas Sarkanarmijas rajona komitejas 2. sekretāre
5.	Veinberga Emīlija	X, 1949. g. janv.	CK locekle	tieslietu ministra vietniece
		XI, 1951. g. dec.	CK locekle	tieslietu ministre
		XII, 1952. g. sept.	CK locekle	tieslietu ministre

Nr.	Uzvārds, vārds	Kongress, kurā ievēlēta	CK locekle vai kandidāte	Amats ievēlēšanas brīdī
		XIII, 1954. g. febr.	CK locekle	tieslietu ministre
		XIV, 1956. g. janv.	CK locekle	tieslietu ministre
		XV, 1958. g. janv.	CK locekle	tieslietu ministre
6.	Miķe Anna	XIV, 1956. g. janv.	CK locekle	tieslietu ministre
		XV, 1958. g. janv.	CK locekle	tieslietu ministre
		XII, 1952. g. sept.	CK locekle	LK(b)P Smiltenes rajona komitejas 1. sekretāre
		XIII, 1954. g. febr.	CK locekle	LKP Smiltenes rajona komitejas 1. sekretāre
		XIV, 1956. g. janv.	CK locekle	LKP Smiltenes rajona komitejas 1. sekretāre
7.	Vindedze Alise	X, 1949. g. janv.	CK kandidāte	CK Plānu, finanšu un tirdzniecības nodaļas vadītāja
		XI, 1951. g. dec.	CK kandidāte	Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece
		XII, 1952. g. sept.	CK kandidāte	Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece
		XIII, 1954. g. febr.	CK kandidāte	Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece
		XIV, 1956. g. janv.	CK locekle	Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece
		XV, 1958. g. janv.	CK locekle	Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece
		XVII, 1960. g. febr.	CK locekle	Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja vietniece
		XVIII, 1961. g. sept.	CK locekle	Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja vietniece
		XX, 1966. g. martā	CK locekle	Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja 1. vietniece

Nr.	Uzvārds, vārds	Kongress, kurā ievēlēta	CK locekle vai kandidāte	Amats ievēlēšanas brīdī
8.	Čabis Zelma	X, 1949. g. janv.	CK kandidāte	CK Vieglās rūpniecības nodaļas vadītāja
		XI, 1951. g. dec.	CK kandidāte	vieglās rūpniecības ministre
		XII, 1952. g. sept.	CK locekle	CK Vieglās rūpniecības nodaļas vadītāja
		XIV, 1956. g. janv.	CK kandidāte	CK Plaša patēriņa un pārtikas preču nodaļas vadītāja
9.	Ankupe Ella	X, 1949. g. janv.	CK kandidāte	CK atbildīgā organizatore
		XI, 1951. g. dec.	CK kandidāte	CK nodaļas darbam ar sievietēm vadītāja
		XII, 1952. g. sept.	CK kandidāte	CK nodaļas darbam ar sievietēm vadītāja
		XIII, 1954. g. febr.	CK kandidāte	CK nodaļas darbam ar sievietēm vadītāja
		XIV, 1956. g. janv.	CK kandidāte	CK nodaļas darbam ar sievietēm vadītāja
		XV, 1958. g. janv.	CK kandidāte	Rīgas pilsētas izpildkomitejas Kultūras nodaļas vadītāja
10.	Arzumanova Emma	X, 1949. g. janv.	CK kandidāte	LK(b)P Limbažu apriņķa komitejas sekretāre
		XI, 1951. g. dec.	CK kandidāte	Alojas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja
		XII, 1952. g. sept.	CK kandidāte	LK(b)P Limbažu rajona 1. sekretāre
		XIII, 1954. g. febr.	CK kandidāte	Elejas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja
		XIV, 1956. g. janv.	CK kandidāte	Elejas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja
11.	Zaļkalne Līna	XI, 1951. g. dec.	CK locekle	LK(b)P Siguldas rajona komitejas 1. sekretāre

Nr.	Uzvārds, vārds	Kongress, kurā ievēlēta	CK locekle vai kandidāte	Amats ievēlēšanas brīdī
12.	Kažociņa Berta	XI, 1951. g. dec.	CK locekle	LK(b)P Tukuma rajona komitejas 1. sekretāre
		XII, 1952. g. sept.	CK locekle	LK(b)P Tukuma rajona komitejas 1. sekretāre
		XIII, 1954. g. febr.	CK locekle	LKP Tukuma rajona komitejas 1. sekretāre
13.	Čarpa Ida	XI, 1951. g. dec.	CK locekle	LK(b)P Cēsaines rajona komitejas 1. sekretāre
		XII, 1952. g. sept.	CK locekle	LK(b)P Cēsaines rajona komitejas 1. sekretāre
		XIII, 1954. g. febr.	CK locekle	LKP Cēsaines rajona komitejas 1. sekretāre
		XIV, 1956. g. janv.	CK locekle	LKP Cēsaines rajona komitejas 1. sekretāre
14.	Buša Milda	XII, 1952. g. sept.	CK kandidāte	CK Daiļliterāras un mākslas nodaļas vadītāja
15.	Zariņa Zenta	XII, 1952. g. sept.	CK kandidāte	LK(b)P Gulbenes rajona komitejas 1. sekretāre
16.	Kalnberziņa Anna	XII, 1952. g. sept.	CK kandidāte	CK Skolu nodaļas vadītāja
17.	Pēda Elvira	XII, 1952. g. sept.	CK kandidāte	LK(b)P Siguldas rajona komitejas 1. sekretāre
		XIII, 1954. g. febr.	CK kandidāte	LKP Siguldas rajona komitejas 1. sekretāre
18.	Pihele Valentīna	XIII, 1954. g. febr.	CK locekle	LKP Limbažu rajona komitejas 1. sekretāre
		XVII, 1960. g. febr.	CK kandidāte	LKP Valkas rajona komitejas 1. sekretāre
		XVIII, 1961. g. sept.	CK kandidāte	sociālās nodrošināšanas ministre
		XIX, 1963. g. dec.	CK locekle	sociālās nodrošināšanas ministre

Nr.	Uzvārds, vārds	Kongress, kurā ievēlēta	CK locekle vai kandidāte	Amats ievēlēšanas brīdī
		XX, 1966. g. martā	CK locekle	sociālās nodrošināšanas ministre
		XXI, 1971. g. febr.	CK locekle	sociālās nodrošināšanas ministre
		XXII, 1976. g. janv.	CK locekle	sociālās nodrošināšanas ministre
		XXIII, 1981. g. janv.	CK locekle	sociālās nodrošināšanas ministre
19.	Tramdaha Emma	XIII, 1954. g. febr.	CK locekle	LKP Ērgļu rajona ko- mitejas sekretāre Ērgļu MTS zonā
20.	Siļina Helēna	XIII, 1954. g. febr.	CK kandidāte	LKP Rīgas pilsētas Pro- letāriešu rajona komite- jas 2. sekretāre
		XIV, 1956. g. janv.	CK kandidāte	LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretāre
		XV, 1958. g. janv.	CK kandidāte	LPSR Tautas saimniecī- bas padomes pārvaldes priekšnieka vietniece
		XVII, 1960. g. febr.	CK kandidāte	LPSR Ministru Padomes Valsts zinātniski tehnis- kās komitejas galvenā ķīmijas speciāliste
21.	Dzērvīte (Birkenfelde) Milda	XV, 1958. g. janv.	CK locekle	LKP Auces rajona komitejas 1. sekretāre
		XVII, 1960. g. febr.	CK kandidāte	LKP Jelgavas pilsētas komitejas 2. sekretāre
22.	Jegorova Irina	XV, 1958. g. janv.	CK kandidāte	rūpnīcas VEF partijas komitejas sekretāre
		XVII, 1960. g. febr.	CK kandidāte	rūpnīcas VEF partijas komitejas sekretāre
23.	Kruglova Elza	XV, 1958. g. janv.	CK kandidāte	LKP Ērgļu rajona komitejas sekretāre

Nr.	Uzvārds, vārds	Kongress, kurā ievēlēta	CK locekle vai kandidāte	Amats ievēlēšanas brīdī
24.	Lapiņa (Lapina) Leontīna	XV, 1958. g. janv.	CK kandidāte	CK Zinātnes, skolu un kultūras daļas vadītāja
		XVII, 1960. g. febr.	CK kandidāte	CK Zinātnes, skolu un kultūras daļas vadītāja
		XVIII, 1961. g. sept.	CK kandidāte	CK Zinātnes, skolu un kultūras daļas vadītāja
25.	Ļeonova Vera	XIX, 1963. g. dec.	CK locekle	LKP Rīgas pilsētas komitejas 2. sekretāre
		XX, 1966. g. martā	CK locekle	LKP Rīgas pilsētas komitejas 2. sekretāre
		XXI, 1971. g. febr.	CK locekle	CK Rūpniecības un transporta nodaļas vadītāja
		XXII, 1976. g. janv.	CK locekle	CK Rūpniecības un transporta nodaļas vadītāja
		XXIII, 1981. g. janv.	CK locekle	Valsts darba komitejas priekšsēdētāja
26.	Kārkliņa Mirdza	XX, 1966. g. martā	CK locekle	CK Zinātnes un kultūras nodaļas vadītāja
		XXI, 1971. g. febr.	CK locekle	izglītības ministre
		XXII, 1976. g. janv.	CK locekle	izglītības ministre
		XXIII, 1981. g. janv.	CK locekle	izglītības ministre
27.	Lazdiņa Aina	XX, 1966. g. martā	CK kandidāte	Rīgas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja
		XXI, 1971. g. febr.	CK kandidāte	Rīgas rajona izpildkomitejas priekšsēdētāja

Nr.	Uzvārds, vārds	Kongress, kurā ievēlēta	CK locekle vai kandidāte	Amats ievēlēšanas brīdī
28.	Klibiķe Valentīna	XX, 1966. g. martā	CK kandidāte	LKP Daugavpils pilsētas komitejas 2. sekretāre
		XXI, 1971. g. febr.	CK kandidāte	LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretāre
		XXII, 1976. g. janv.	CK kandidāte	LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretāre
		XXIII, 1981. g. janv.	CK kandidāte	CK Zinātnes un mācību iestāžu nodaļas vadītāja
		XXIV, 1986. g. janv.	CK kandidāte	Augstākās Padomes Prezidija sekretāre
29.	Makarova Valeska- Emma	XX, 1966. g. martā	CK kandidāte	CK Sevišķā sektora vadītāja
30.	Resne Zinaīda	XXI, 1971. g. febr.	CK kandidāte	LKP Ogres rajona komitejas 1. sekretāre
		XXII, 1976. g. janv.	CK locekle	LKP Ogres rajona komitejas 1. sekretāre
		XXIII, 1981. g. janv.	CK locekle	LKP Ogres rajona komitejas 1. sekretāre
31.	Kuzņecova Irina	XXII, 1976. g. janv.	CK locekle	pārtikas rūpniecības ministre
		XXIII, 1981. g. janv.	CK locekle	pārtikas rūpniecības ministre
32.	Reimane Irēna	XXII, 1976. g. janv.	CK locekle	LKP Rīgas pilsētas Kirova rajona partijas komitejas 1. sekretāre
		XXIII, 1981. g. janv.	CK locekle	Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības komitejas priekšsēdētāja
		XXIV, 1986. g. janv.	CK locekle	Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības komitejas priekšsēdētāja

Nr.	Uzvārds, vārds	Kongress, kurā ievēlēta	CK locekle vai kandidāte	Amats ievēlēšanas brīdī
33.	Rukmane Māriete	XXIII, 1981. g. janv.	CK locekle	Latvijas ĻKJS CK 1. sekretāre
		XXIV, 1986. g. janv.	CK locekle	LKP Rīgas pilsētas Ki-rova rajona komitejas 1. sekretāre
34.	Deņisenko Ņina	XXIII, 1981. g. janv.	CK kandidāte	LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretāre
		XXIV, 1986. g. janv.	CK locekle	Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece
35.	Zīle Ļubova	XXIII, 1981. g. janv.	CK kandidāte	LKP CK Partijas vēstures institūta – PSKP CK Marksisma-ļeņinisma institūta filiāles direktore
		XXIV, 1986. g. janv.	CK locekle	LKP CK Partijas vēstures institūta direktore
36.	Bondareva Regīna	XXIV, 1986. g. janv.	CK locekle	LKP Valkas rajona komitejas 1. sekretāre
37.	Matīsa Rūta	XXIV, 1986. g. janv.	CK locekle	LKP Valmieras rajona komitejas 1. sekretāre
38.	Savicka Tamāra	XXIV, 1986. g. janv.	CK locekle	LKP Rīgas pilsētas Ļeņina rajona komitejas 1. sekretāre
39.	Jadzeviča Olga	XXIV, 1986. g. janv.	CK locekle	LKP Stučkas rajona komitejas 1. sekretāre
40.	Āboliņa Janīna	XXIV, 1986. g. janv.	CK kandidāte	LKP Ogres rajona komitejas 1. sekretāre
41.	Kakstova Ņina	XXIV, 1986. g. janv.	CK kandidāte	CK Viegļās rūpniecības un plaša patēriņa preču nodaļas vadītāja
42.	Razguļajeva Valērija-Eugēnija	XXIV, 1986. g. janv.	CK kandidāte	LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretāre
43.	Štauberga Austra	XXIV, 1986. g. janv.	CK kandidāte	LKP Cēsu rajona komitejas 1. sekretāre

Avots: sk. 1. tabulu.

4. tabula

SIEVIETES LKP CK SASTĀVĀ 1940.–1990. GADĀ – NOMENKLATŪRAS
GRUPAS

LKP kongress	Sievietes CK (pilntiesīgās locekles+ kandidātes)	No tām: politiskā elite	No tām: saimnieciskā elite	Velētā nomenklatūra
IX, 1940. g. decembrī	4 (3+1)	4 (3+1)	–	–
X, 1949. g. janvārī	8 (4+4)	6 (3+3)	–	3 (1+2)*
XI, 1951. g. decembrī	11 (6+5)	10 (6+4)	–	1 (0+1)
XII, 1952. g. septembrī	16 (8+8)	13 (6+7)	–	3 (2+1)
XIII, 1954. g. februārī	15 (10+5)	10 (5+5)	1 (1+0)	4 (4+0)*
XIV, 1956. g. janvārī	14 (10+4)	8 (4+4)	1 (1+0)	5 (5+0)
XV, 1958. g. janvārī	14 (8+6)	9 (3+6)	–	5 (5+0)
XVII, 1960. g. februārī	11 (4+7)	9 (4+5)	–	5 (3+2)
XVIII, 1961. g. septembrī	14 (7+7)	3 (1+2)	–	11 (6+5)
XIX, 1963. g. decembrī	17 (13+4)	2 (2+0)	–	15 (11+4)
XX, 1966. g. martā	24 (17+7)	8 (5+3)	–	16 (12+4)
XXI, 1971. g. februārī	28 (17+11)	6 (3+3)	1 (0+1)	21 (14+7)
XXII, 1976. g. janvārī	31 (16+15)	8 (7+1)	–	23 (9+14)
XXIII, 1981. g. janvārī	29 (14+15)	10 (7+3)	1 (0+1)	18 (7+11)
XXIV, 1986. g. janvārī	30 (16+14)	13 (8+5)	1 (0+1)	16 (8+8)

* Visas šīs sievietes bija zemāka ranga partijas nomenklatūras darbinieces.

Avots: sk. 1. tabulu.

5. tabula

SIEVIETES LKP CK NODAĻU VADĪTĀJAS 1940.–1991. GADĀ

Uzvārds, vārds	CK nodaļa*	Gadi attiecīgajā amatā
Ankupe Ella	Darbam ar sievietēm	1949–1956
Buša Milda	Daiļliteratūras un mākslas	1951–1953
Čabis Zelma	Vieglās un pārtikas rūpniecības	1948–1951, 1953, 1954–1956
Kakstova Ņina	Vieglās un pārtikas rūpniecības	1976–1983, 1985–1989
Kalnbērziņa Anna	Skolu	1951–1952
Kārkliņa Mirdza	Zinātnes un kultūras	1964–1969
Klibiķe Valentīna	Zinātnes un kultūras	1980–1985
Lapiņa (Lapina) Leontīna	Zinātnes un kultūras	1958–1963
Ļeonova Vera	Rūpniecības un transporta	1969–1976
Novika (Cekuliņa) Emīlija	Skolu	1940. g. oktobris – 1941, 1944–1946
Vīndedze Alise	Tirdzniecības un sabiedriskās ēdināšanas	1947–1950
Seļivanova Anna	Vispārējā	1990. g. maijs – 1991. g. augusts

* Nodaļu nosaukumi dažādu reorganizāciju rezultātā bieži mainījās, tādēļ tabulā tie dažkārt doti aptuveni.

6. tabula

SIEVIETES LATVIJAS PSR VALDĪBĀ 1940.–1990. GADĀ

Uzvārds, vārds	Amats	Gadi amatā
Vīndedze Alise	Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece; Valsts plāna komisijas priekšsēdētāja vietniece ministra rangā	1950–1958 1958–1970 (ministra rangā kopš 1959)
Deņisenko Ņina	Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniece	1983–1988
Paldiņa Ieva	sociālās nodrošināšanas ministre	1943–1961
Pihēle Valentīna	sociālās nodrošināšanas ministre	1961–1983
Resne Zinaīda	sociālās nodrošināšanas ministre	1983–1984
Luss Guna*	sociālās nodrošināšanas ministre	1984–1990
Čabis Zelma	vieglās rūpniecības ministre	1951–1952
Kuzņecova Irina	pārtikas rūpniecības ministre	1965–1990
Kārkliņa Mirdza	izglītības ministre	1969–1984
Veinberga Emīlija	tieslietu ministre	1951–1959
Ļeonova Vera	Valsts darba komitejas priekšsēdētāja	1976–1981
Reimane Irēna	Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības komitejas priekšsēdētāja	1978–1988
Dreibande Elvīra*	Valsts kinematogrāfijas komitejas priekšsēdētāja	1984–1990

* Nebija LKP CK locekles.

WOMEN AND POWER IN SOVIET LATVIA: WOMEN IN THE CC CPL (1940–1990)

Daina Bleiere

Dr. hist., sr. researcher at the Institute of the History of Latvia, University of Latvia, assoc. professor at the Political Science Department, Riga Stradiņš University. Research interests: 20th century history of Latvia and influence of the Soviet regime on the Latvian society.

E-mail: daina.bleiere@rsu.lv; Institute of the History of Latvia, University of Latvia, Kalpaka bulv. 4, Riga, LV-1050

The article reflects proportional representation of women in the Central Committee of the Communist Party of Latvia (CC CPL) basing on the transcripts of the local party congresses and personnel records of party functionaries, as well as on the analysis of the CPL statistics materials. The main attention is paid to the representation of women in the political elite, sources of its formation and ethno-political preconditions and patterns of women's career.

Key words: political elite, nomenclature, equality of women, political activity of women, power system of the Latvian SSR.

Summary

This study is based on the biographies of women who were members of the Central Committee of the Communist Party of Latvia (CC CPL) or member candidates for it during 1940–1990. The proportion of women in the CC CPL was small, and it fluctuated between 7.8 per cent in December 1940 and 15.4 per cent in the composition of the CC elected in January 1976.

From the study viewpoint, it is important to define who should be considered the republican political elite in the case of Latvia. Analysis of the CC CPL composition is a tool which allows identifying the former rather accurately. Members of the CC CPL and member candidates can be divided into four groups: the republican political elite (the political *nomenklatura*), the extritorial *nomenklatura* (the highest leadership of the USSR armed forces in Latvia and managers of large enterprises directly subordinated to Moscow), the economic *nomenklatura* (heads of enterprises of republican or joint republican subordination and leaders of sovkhozs or kolkhozs) and the elected

nomenklatura (representatives of intelligentsia, engineers, workers, agriculture specialists and *kolkhozniks*).

The republican political *nomenklatura* or the political elite was formed by the CC CPL secretaries; heads of departments; the first secretaries of big cities and districts and the first secretaries of the party committees of big enterprises that were equated to the latter; editors of the party newspapers *Cīņa* (“Struggle”) and *Sovetskaja Latvija*, as well as of the magazine *Padomju Latvijas Komunisti* (“Communist of Soviet Latvia”); leadership of the Presidium of the Supreme Soviet; chairman of the Council of Ministers and his deputies; leaders of the state committees and other important institutions subordinated to the Council of Ministers; prosecutor of the Republic; chairman of the KGB of the LSSR; chairmen of executive committees of the biggest cities (Riga, Daugavpils, Liepāja); the first and the second secretary of the CC of Komsomol; leadership of trade unions; chairman of the Board of the Writers’ Union (but not the ones of other creative unions); leaders of various public organizations; president of the Academy of Sciences and rectors of the biggest universities.

No official policy regarding the inclusion of women into the political elite was present in the Soviet Union. Accordingly such policy did not exist in Soviet Latvia as well. The promotion of women to leading positions meant reaching the lowest steps of the party and administrative hierarchy. Only in the first half of the 80s this issue attracted attention of the USSR leadership. Most probably it happened because the Soviet Union (like other communist countries) did not look well in the eyes of Western countries, where women became prime ministers, leaders of political parties and ministers more and more often. Measures of the promotion of women to leading positions gave immediate, but limited effect in the Latvian SSR, and it proved that necessary personnel reserve existed. However, non-transparent personnel selection and promotion system inevitably limited the promotion of women to the political elite.

Analysis of women’s role in the CC CPL demonstrated that, first of all, women were represented in two main groups: the political elite and elected *nomenklatura* (workers, collective farmers, representatives of intelligentsia, etc.). Their representation in the economic *nomenklatura* was negligible. If the number of women increased in the elected *nomenklatura*, in the political one it remained relatively stable,

except significant decrease in the first half of the 60s. However, it was stable but small, in both the total number of the CC CPL members and the republican political elite. It fluctuated between 6 and 13 women representatives. For example, out of 145 people, who could be defined as the political elite in the composition of the CC CPL elected in January 1981, only 10, i.e. 6.9 per cent, were women.

In the 40s women had better chances to join and establish their positions in the republican political elite, because at that time lack of suitable personnel was most expressed and competition with men was less severe. Despite the fact that between the 50s and 80s, the proportion of women in the lower levels of the party *nomenklatura*, as well as their level of education, increased, it did not augment chances to reach top levels of power significantly. Although women representatives of the *nomenklatura* were connected more with the fields considered more suitable for women, for example, education and culture, seemingly only one position of the highest level was reserved exactly for women, i.e. minister of social security. Correlation also did not exist between the proportion of women employed in particular spheres and their chances to occupy the highest positions in those fields. For example, despite a great proportion of women in medicine, the health minister's position obviously was not considered suitable for women. Besides in the fields, where the proportion of women was evident (light and food industry, education, etc.), their chances to occupy positions on the level of the political elite were connected with lack of suitable candidatures of men.

According to ethno-political characteristics, the same as in the republican political elite on the whole, four groups could be distinguished also among women: the so-called former underground activists and activists from 1940–1941; Russian Latvians; local Latvians and representatives of other nations (mostly Russians). Influence of the first group was greater in the first year of the Soviet power and straight after the war, but it disappeared completely after 1959, because most of the representatives of the above mentioned group turned out to be the so-called national-Communists who were expelled from leading positions in 1959–1961. The second group was numerically the largest shortly after the war and belonging to it guaranteed successful career opportunities during the whole existence of the Soviet regime. In the 70s and especially in the first half of the

80s the local Latvians entered the political elite in greater numbers. In most cases they became the first secretaries of rural district party committees. Representation of other nationalities among women in the political elite was numerically relatively small. However, it should be noted that they were more successful in building career in the fields where specific competences were necessary. Belonging to one or another group was statistical, and it did not mean automatic solidarity of the group and efforts to support those who belonged to this particular group. Certain solidarity could have been observed just among former underground activists.

Both women's and men's path to the political elite of the Latvian SSR was connected with a career in the structures of the Communist Party and only in very rare cases with experience in the particular field of economic or administrative activities. Personnel of the party apparatus during Stalin's rule were trained as universal administrators who would be able to lead practically any field. However, after Stalin's death a certain specialization could be pointed out, although range of personnel application remained relatively wide. Nevertheless it should be stressed that women's mobility, both territorial and related to the activity field, was lower than that of men. It was one of the aspects that influenced negatively women's chances to be promoted to the political elite.